

**ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ
ΤΗΝ «ΣΥΝΟΨΙΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ»
ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΣΕΪΔΟΥ**

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ

**ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ «ΣΥΝΟΨΙΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ»
ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΣΕΪΔΟΥ**

(ΙΑ' ΑΙΩΝ)

ΜΕΡΟΣ Α': ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἐργασία αὕτη ἀποβλέπει εἰς τὴν διασάφησιν καὶ τὸν σχολιασμόν δυσχερῶν χωρίων τοῦ κειμένου τῆς ἀπὸ εἰκοσιεπταετίας γνωστῆς «Συνόψεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς», ἔργου τοῦ μεγάλου βυζαντινοῦ συγγραφέως τοῦ ΙΑ' αἰῶνος Νικήτα Σεΐδου¹. Ὁ πολυγραφώτατος οὗτος ἀνὴρ, καταγόμενος ἐξ Ἰκονίου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1040 καὶ 1050 καὶ ἀπεβίωσε μετὰ τὸ 1116. Ἡ Σύνοψις δὲ αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς κάποιον φιλομαθῆ ἀξιωματικόν, ὀνόματι Μιχαήλ², κατὰ παράκλησιν τοῦ ὁποίου καὶ ἐγράφη, ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν ἐνημέρωσιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἱερᾶς Βίβλου, Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, ὁ Σεΐδης ἀσχολεῖται ἐνταῦθα μὲ τὰ ἱστορικά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ κυρίως μὲ ἐκεῖνα τῶν Βα-

---

1. Περὶ τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης προσωπικότητος βλ. κυρίως τὴν ἐνδιαφέρουσαν καὶ αὐθεντικὴν μελέτην τοῦ Καθηγητοῦ (νῦν καὶ πρωτοπρεσβυτέρου π.) Θ. Ζήση, Νικήτα Σεΐδου, Λόγος κατὰ Εὐστρατίου Νικαίας, Θεσσαλονίκη 1976, σὺν τοῖς λοιποῖς δὲ ἄλλοις καὶ τὸ ἔργον τοῦ Καθηγητοῦ Π. Σιμωτᾶ, Νικήτα Σεΐδου, Σύνοψις τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Θεσσαλονίκη 1984, τὸ ὁποῖον καὶ ἐβραβεύθη τῷ 1990 ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

2. Βλ. Π. Σιμωτᾶ, μν. ἐργ., σελ. 131.

σιλειών, σχολιάζων πρόσωπα και γεγονότα της εποχής των Ἰσραηλιτῶν βασιλέων, ὡς ἐπίσης και δυσχερῆ ἀγιογραφικὰ χωρία τῶν βιβλίων τούτων. Διὰ δὲ τὴν ὑφ' ἡμῶν πραγματοποιήσιν τοῦ σχετικοῦ σχολιασμοῦ, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ποικίλαι κριτικά, ἱστορικά καὶ ἄλλαι παρατηρήσεις τοῦ Σεΐδου, ἀφορῶσαι εἰς τὸ βιβλικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον ἔχει συνοψίσει οὗτος μετ' ἐμφανοῦς ἐπιμελείας καὶ σχολιάζει μετὰ πολλῆς γλαφυρότητος. Ὡσαύτως ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ σχόλια διαφόρων ἐρμηνευτῶν, ἐπὶ τῶν ἐρευνωμένων κειμένων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ περιορίζεται ἡ παροῦσα ἐρευνητικὴ ἐργασία, μετὰ τὴν εὐχὴν νὰ ἐρευνηθῆ καὶ τὸ καινοδιαθηκικὸν μέρος τῆς Συνόψεως ὑπὸ καινοδιαθηκολόγου συναδέλφου. Ἐξ ἄλλου, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν καὶ πολλὰ ἐκ τῶν σχολίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἔχουν διατυπωθῆ καὶ ὑφ' ἡμῶν εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν ἔκδοσιν τῆς Συνόψεως.

Εἰς πολλὰς περιπτώσεις κατέστη ἀναγκαῖον νὰ προστρέξωμεν καὶ εἰς τὴν ἀρωγὴν αὐτουσιῶν τῶν παλαιοδιαθηκικῶν κειμένων καὶ δὴ τόσον ἐκ τῆς γνωστῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα (ἐφεξῆς Ο'), ὅσον καὶ ἐκ τοῦ μασωριτικοῦ ἑβραϊκοῦ, προκειμένου νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ἐπιτυχεστέρα κατανόησις αὐτῶν καὶ ὁ ἐπὶ στερεῶν βάσεων ἐρειδόμενος ἐρμηνευτικὸς ὑπομνηματισμὸς τῶν. Διὰ τὸ κατὰ τοὺς Ο' ἑλληνικὸν κείμενον ἐχρησιμοποιήσαμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Α. Rahlf's ἐκδοθὲν³, διὰ δὲ τὸ ἑβραϊκὸν ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τῶν K. Elliger - W. Rudolph κ.ἀ.⁴. Αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην γίνονται κατὰ τοὺς Ο'. Ἐκεῖ, ὅμως, ὅπου ὑπάρχουν σχετικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ καὶ κυρίως ἐκεῖ ὅπου ἐνδέχεται νὰ προκληθῆ οἰαδήποτε σύγχυσις ὡς πρὸς τὴν ἀρίθμησιν κεφαλαίων καὶ στίχων, τίθενται ἐντὸς παρενθέσεως καὶ αἱ κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν παραπομπαί. Ἐκ τοῦ τοιοῦτου τρόπου ἐργασίας διαφαίνονται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὰ πάσης φύσεως προβλήματα τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεώς τῶν.

Δέον νὰ λεχθῆ, ὅτι ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασίας δὲν σχολιάζεται ὀλόκληρον τὸ παλαιοδιαθηκικὸν κείμενον, ἀλλὰ μόνον τὰ σημεῖα τοῦ ἐκείνα, εἰς τὰ ὁποῖα χρειάζεται σχετικὸς σχολιασμὸς. Σημειωτέον, τέλος, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐρευνώμενον ἐνταῦθα κείμενον τῆς Συνόψεως σφύζεται εἰς τὸν λίαν ἐπιμελημένον ὑπ' ἀριθμ. 483 περγαμινὸν κώδικα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπόκειται οὗτος. Ἐκεῖ, ἀσφαλῶς, δύνανται νὰ μελετήσουν αὐτὸν εὐχερῶς ὅσοι βούλονται.

3. Septuaginta: id est Vetus Testamentum Graecae juxta LXX Interpretes, achte Auflage, Stuttgart 1965.

4. Biblia Hebraica Stuttgartensia, fünfte Auflage, Stuttgart 1997.

*Πόνος εὐτελοῦς Νικήτα τοῦ Σεΐδου
τῆς Γραφῆς σύνοψις τῆς θεοπνεύστου*

.....
*πρὸς Μιχαὴλ πρόεδρον τὸν Γυρῆν αὐτῆ
αὐτοσχεδίως καὶ ἀπλῶς ἐκδοθεῖσα.*

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ⁵

Ἦδη πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Νικήτα Σεΐδου παραθέσεως τοῦ κειμένου τῆς Συνόψεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐνημεροῦνται ὑπ' αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης ἐπὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Οὕτως ἀπαριθμοῦνται ἀρχικῶς τὰ ἐπὶ μέρους βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Σεΐδης, ὅτι «εἴκοσι καὶ δύο εἰσίν»⁶. Ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι οὗτος δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν εὐρύτερον κανόνα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἥτοι τὸν Ἀλεξανδρινόν, ὅστις ἀπαρτίζεται, ὡς γνωστόν, ἐκ τεσσαράκοντα ἑννέα βιβλίων, πρωτοκανονικῶν καὶ δευτεροκανονικῶν, ἀλλὰ εἰς τὸν στενότερον, ἥτοι τὸν παλαιστίνον ἢ ἑβραϊκόν, ὁ ὁποῖος περιέχει μόνον τὰ τριάκοντα ἑννέα πρωτοκανονικὰ βιβλία. Ἐκ τῆς παρ' Ἑβραίοις δὲ διαφόρου ἀριθμῆσεως τῶν τελευταίων τούτων, προκύπτει ὁ ἀριθμὸς εἴκοσι τέσσαρα. Συγκεκριμένως τὰ δώδεκα βιβλία τῶν ἑλασσόνων προφητῶν ἀριθμοῦνται ἐν προκειμένῳ ὡς ἓν μόνον βιβλίον (Δωδεκαπρόφητον), ἀριθμοῦνται δ' ὡσαύτως ὡς ἓν τὰ Α' καὶ Β' Βασιλειῶν (Σαμουήλ), τὰ Γ' καὶ Δ' Βασιλειῶν (Α' καὶ Β' Βασιλέων), τὰ Α' καὶ Β' Παραλειπομένων (Χρονικῶν) καὶ τὰ Ἔσδρας καὶ Νεεμίας. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, ὁ Σεΐδης ὁμιλεῖ περὶ εἴκοσι καὶ δύο μόνον βιβλίων καὶ ὄχι περὶ εἴκοσι τεσσάρων. Ἡ νέα αὕτη διαφορὰ δύναται νὰ ἐξηγηθῆ ἐκ τοῦ ὅτι ἔχει οὗτος ὑπ' ὄψει τὴν σχετικὴν ἀρίθμησην τοῦ Ἰουδαίου ἱστοριογράφου Φλαβίου Ἰωσήπου, ὁ ὁποῖος συνυπολογίζει τοὺς Κριτὰς μετὰ τῆς Ροῦθ ὡς ἓν βιβλίον καὶ τοὺς Θρήνους μετὰ τοῦ Ἱερεμίου ὡς ἐπίσης ἓν ἐνιαῖον βιβλίον⁷.

Εἶναι, πάντως, ἀπαραίτητον νὰ λεχθῆ, ὅτι εἰς τὸ τέλος τῆς οἰονεὶ εἰσαγωγῆς του ταύτης, μνημονεύει ὁ Σεΐδης καὶ τὰ δευτεροκανονικὰ βιβλία, ὀνομάζων ταῦτα ὡς «ἀναγινωσκόμενα» καὶ ὡς «μὴ κανονιζόμενα». Οὕτω γράφει σχετικῶς: «Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα τούτων ἕξωθεν βιβλία ἑπτὰ, ἀναγινωσκό-

5. Ἡ ἐπικεφαλὴ αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Σεΐδου, ἀλλ' ἐτέθη ὑφ' ἡμῶν, θεωρηθεῖσα ἀπαραίτητος ἐν προκειμένῳ, πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου.

6. Βλ. φ(ύλλον) 4α.

7. Βλ. καὶ Π. Σιμωντᾶ, μν. ἐργ., σελ. 55.

μενα μὲν ἐκ προστάξεως τῶν θείων πατέρων, μὴ κανονιζόμενα δέ, ἃ καὶ εἰσὶ ταῦτα: Σοφία Σολομῶντος, Σοφία Ἰησοῦ τοῦ Σειράχ, Ἑσθήρ καὶ Ἰουδιθ καὶ Τωβίας καὶ Διδαχὴ καλουμένη τῶν Ἀποστόλων καὶ ὁ Ποιμὴν»⁸.

Σχετικῶς πρὸς τὸ βιβλίον τῆς Ἑσθήρ, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀναμφισβητήτως πρωτοκανονικόν, ἀλλὰ πιθανώτατα συγγέεται ἐνταῦθα πρὸς τὰ δευτεροκανονικὰ αὐτοῦ μέρη, ἥτοι τὰ 1α-1ρ· 3, 13α-13γ· 4, 17α-17ζ· 5, 1α-1φ· 5, 2α-2β· 8, 12α-12κ· 10, 3α-3ρ, καὶ ἔνεκα τούτων ἐκλαμβάνεται ὁλόκληρον τὸ βιβλίον τοῦτο ὡς δευτεροκανονικόν. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος κατατάσσει τὴν Ἑσθήρ μεταξὺ τῶν δευτεροκανονικῶν βιβλίων⁹. Φαίνεται ὅτι ὁ Σεΐδης βασίζεται ἐπὶ χειρογράφων ἀπηχούντων τὰς ὑφισταμένας ἀμφιταλαντεύσεις μεταξὺ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἕκτασιν τοῦ κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὴν προτίμησιν ἐκ μέρους τινῶν ἐξ αὐτῶν τοῦ λεγομένου στενωτέρου κανόνος. Ἡ ὑπαρξίς δὲ τοιούτων χειρογράφων δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ γνωστὸν περὶ τοῦ κανόνος δυσχερὲς πρόβλημα, ὡς παρατηρεῖ ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς ὁ παλαιοδιαθηκολόγος Καθηγητὴς Ν. Παπαδόπουλος, «δὲν ἐλύθη ὀριστικῶς... διὰ σαφοῦς συνοδικῆς ἀποφάσεως καθολικὸν κῦρος ἐχούσης»¹⁰. Ἐξ ἄλλου, δὲν περιλαμβάνει ὁ Σεΐδης μεταξὺ τῶν δευτεροκανονικῶν βιβλίων καὶ τοὺς Μακκαβαίους, τὸν Βαρούχ καὶ τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἰερεμίου, πιθανῶς διότι εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ τὴν σχετικὴν ἀμφισβήτησιν τῆς κανονικότητος αὐτῶν.

8. Τὴν Διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ τὸν Ποιμὴν τοῦ Ἐρμᾶ (ὡς εἶναι οὕτω γνωστότερα τὰ δύο τελευταῖα ταῦτα βιβλία) περιλαμβάνει ὁ Σεΐδης μεταξὺ τῶν ἀναγινωσκομένων βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς ὁποίας τὰ πρωτοκανονικὰ βιβλία ἀριθμοῦνται ὀλίγον προηγουμένως ὑπὸ τοῦ Σεΐδου (βλ. φ. 5α).

9. Βλ. καὶ Σ. Σάκκου, Ἡ ΛΘ' ἐφορταστικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, Θεσσαλονικη 1973, σελ. 56-57.

10. Ν. Παπαδόπουλος; Τὰ δευτεροκανονικὰ τεμάχια τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ, Ἀθῆναι 1970, σελ. 56.

ΤΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

α. Ὑπόθεσις τῆς Γενέσεως

Ἐκθέτων ὁ Σεΐδης τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἦτοι τῆς Γενέσεως, ἀρχίζει διὰ τῆς κατηγορηματικῆς πληροφορίας, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο «ἐγράφη παρὰ τοῦ Μωϋσέως»¹¹, προσδιορίζων καὶ τὸν χρόνον συγγραφῆς του, ὅστις ἦτο «μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας φυγὴν καὶ μετανάστευσιν τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν ἔρημον»¹². Ἐν προκειμένῳ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἦτο εὐλογον νὰ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Σεΐδου ἡ συγγραφή τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου εἰς τὸν Μωϋσέα, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπεκράτει γενικῶς ἡ ἄποψις περὶ τῆς μωσαϊκῆς προελεύσεως οὐ μόνον τῆς Γενέσεως, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Πεντατεύχου¹³. Ἡ ἄποψις, ὅμως, αὕτη ἔχει τροποποιηθῆ σημαντικῶς, κυρίως μετὰ τὴν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ μεταξὺ τῶν συντηρητικῶν ἀκόμη παλαιοδιαθηκολόγων, ἐπικράτησιν τῆς πολυκρότου θεωρίας περὶ τῆς ἐκ τεσσάρων πηγῶν προελεύσεως τῆς Πεντατεύχου, ἦτοι τῆς Παχβικῆς (J), τῆς Ἐλωχειμικῆς (E), τῆς Δευτερονομιακῆς (D) καὶ τῆς Ἱερατικῆς (P).

Ἡ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ ἀπαγγελθεῖσα προφητεία αὐτοῦ «περὶ τε τῆς ὑπεροχῆς τοῦ νέου λαοῦ διὰ τῆς πρὸς τοὺς παῖδας Ἰωσήφ ἐναλλάξ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ περὶ τῆς ἐξ Ἰούδα ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ»¹⁴ ἐπιτρέπει νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι ὁ Σεΐδης εἶχεν ὑπ' ὄψει του ἐνταῦθα τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐν λόγῳ προφητείαν περὶ τοῦ Ἰούδα, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς φυλῆς ταύτης ἔμελλε νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Εἰς τὸ τέλος τῆς Γενέσεως προστίθενται ὠρισμένα ἱστορικά γεγονότα, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου καὶ δὴ εἰς 1,1-2,10. Ἐκεῖ γίνεται λόγος περὶ τῶν κατελθόντων εἰς τὴν Αἴγυπτον Ἑβραίων, ἦτοι τοῦ Ἰακώβ μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ ὄλων τῶν λοιπῶν οἰκογενῶν του, περὶ τῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ Φαραῶ θανατώσεως τῶν ἀρρένων νηπίων τῶν Ἑβραίων, τῆς

11. Βλ. φ. 5β.

12. Ἐνθ' ἀνωτέρω.

13. Βλ. σχετικῶς τὰς ἐπιστημονικὰς Εἰσαγωγὰς εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ἑλληνικὰς καὶ ξένας.

14. Βλ. φ. 6β καὶ Γέν. 48, 8-16. 49, 8-10.

γεννήσεως τοῦ Μωϋσέως, τῆς ἐπὶ τῶν ὑδάτων διασώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραώ, τῆς υἱοθετήσεώς του ἐκ μέρους αὐτῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διαμονῆς του εἰς τὰ βασιλικά ἀνάκτορα μέχρι μεγάλης ἡλικίας¹⁵. Τοιουτοτρόπως ἡ ἔκθεσις τοῦ περιεχομένου τῆς Ἑξόδου ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 2,11.

Εἶναι, ὅμως, βέβαιον, ὅτι δὲν ἀγνοεῖ ὁ Σεΐδης πῶς ἀκριβῶς ἔχουν τὰ πράγματα ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ὧν γράφει οὗτος ἐνταῦθα: «Ἄχρι τῆς τελευτῆς Ἰωσήφ πληροῦται ἡ Γένεσις, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνει πάλιν ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἑξόδου τὸ τῆς Γενέσεως τέλος, ἀπὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ καταβάσεως Ἰακώβ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς βίβλου ποιούμενος. Διόπερ καὶ γὰρ, πρὸς τὸ ἀδιάκοπον τὴν ἀκολουθίαν γενέσθαι, τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑξόδου εἰς τὸ τῆς Γενέσεως τέλος προσεκομισάμην»¹⁶. Εἶναι, πάντως, ἀξιοσημείωτον, ὅτι ὁ Σεΐδης ἔχει μεταβάλλει ἐλαφρῶς τὸ περιεχόμενον τῆς Γενέσεως καὶ τῆς Ἑξόδου εἰς τὰ σχετικὰ σημεῖα, ἀπομακρυνόμενος ἐκ τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, ἀφοῦ εἰς τὸ τέλος τῆς Γενέσεως προσθέτει καὶ γεγονότα τῆς ἐποχῆς τοῦ Μωϋσέως, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἑξόδου¹⁷.

Ἐνταῦθα λέγει ὁ Σεΐδης, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἔζησε καὶ ἀνετράφη εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Φαραώ «μέχρις ὀγδοηκοστοῦ χρόνου τῆς ζωῆς αὐτοῦ»¹⁸. Τοῦτο, ὅμως, δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς ἀγιογραφικὰς πληροφορίας. Οὕτως ἐν Ἑξ. 2, 11 καὶ Ἑβρ. 11, 24 ἀναφέρεται ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐγκατέλειπε τὰ αἰγυπτιακὰ ἀνάκτορα μόλις ἐνηλικιώθη («μέγας γενόμενος»). Κατὰ δὲ τὸ χωρίον Πράξ. 7, 23, τὸ ὁποῖον ἀντικατοπτρίζει τὴν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν¹⁹, τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ζωῆς του («ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετῆς χρόνος»). Κατὰ μίαν λογικὴν διατύπωσιν, ἡ ζωὴ τοῦ Μωϋσέως διαιρεῖται εἰς τρία ὅμοια μέρη: Τὰ πρῶτα τεσσαράκοντα ἔτη αὐτοῦ τὰ ἔζησεν οὗτος ἐν Αἰγύπτῳ (Πράξ. 7, 23), τὰ ἐπόμενα τεσσαράκοντα ἐν Μαδιάμ (Ἑξ. 7,7) καὶ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ (Δευτ. 34,7)²⁰.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἦτο ὀγδοήκοντα ἐτῶν ὅταν ἐπεκοινώνησε συνομιλῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ ἀνέλαβε τὴν γνωστὴν ἀποστολήν του, ἦτοι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμοεθνῶν του, ἀφοῦ

15. Βλ. φ. 7α.

16. Βλ. ἄνω περιθώριον (ῥαν) τοῦ φ. 7α.

17. Βλ. φ. 7α.

18. Αὐτόθι.

19. Βλ. καὶ ἐν La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l' École Biblique de Jérusalem, Paris 1961, σελ. 1446 (ἐν τῷ χωρίῳ).

20. Βλ. J. R. Dummelow (ἐκδ.), A Commentary on the Holy Bible, by various writers, London, reprint 1958, σελ. 50.

προηγουμένως εἶχεν ἐγκατασταθῆ καὶ ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν γῆν Μαδιάμ, δημιουργήσας ἐκεῖ καὶ οἰκογένειαν κ.λπ., θὰ ἠδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς πιθανὴν μίαν σύγχυσιν τοῦ Σεΐδου, σχετικῶς πρὸς τὴν ἐν ᾽Εξ. 7,7 πληροφορίαν, καθ' ἣν ὁ Μωϋσῆς ἦτο τότε ὀγδοηκοντούτης. Ἡ σύγχυσις αὕτη ἐπαλαμβάνεται καὶ ὀλίγον κατωτέρω καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποθέσεως εἰς τὴν ᾽Εξοδον («μετὰ παρελεύσειν ὀγδοήκοντα χρόνων»)²¹.

β. Ὑπόθεσις τῆς ᾽Εξόδου

Ἐκθέτων ὁ Σεΐδης τὴν ὑπόθεσιν τῆς ᾽Εξόδου, ἀρχεται, ὡς ἤδη εἶδομεν, ἀπὸ τοῦ χωρίου 2,11 καὶ ὄχι, ὡς θὰ ἔπρεπεν, ἀπὸ τοῦ 1,1 τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου. Οὕτως ὡς πρῶτον θέμα ἀναφέρει τὴν φυγὴν τοῦ Μωϋσέως ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς τὴν γειτονικὴν του χώραν Μαδιάμ. Τοῦτο συμβαίνει διότι, ὡς ἐλέχθη, τὰ ἐν 1,1-2,10 διαλαμβανόμενα ἐπισυνάπτονται ὑπὸ τοῦ Σεΐδου εἰς τὸ τέλος τῆς Γενέσεως. Θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ διερωτηθῆ ἐν προκειμένῳ ὁ ἀναγνώστης, μήπως ἡ τοιαύτη μορφή τοῦ βιβλικοῦ κειμένου βασίζεται εἰς ἄλλην τινα χειρόγραφον παράδοσιν. Σημειωτέον ὅτι κατωτέρω καὶ δὴ ἐν ᾽Εξ. 14,7, ὅπου γίνεται λόγος διὰ «ἐξακόσια ἄρματα ἐκλεκτά» καὶ «διὰ πᾶσαν τὴν ἵππον τῶν Αἰγυπτίων καὶ τριστάτας ἐπὶ πάντων», ἦτοι δι' ὀλόκληρον τὸ ἵππικὸν τῆς Αἰγύπτου, ὁ Σεΐδης γράφει «σὺν ἵππεῦσι πεντακισμυρίοις καὶ ὄπλιτων μυριάδες εἴκοσιν»²². Τοῦτο σημαίνει, ἐπίσης, ὅτι ἔχει οὗτος ὑπ' ὄψει του σχετικῶς μίαν ἄλλην πηγὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔχει ἀρυσθῆ τὴν λεπτομερεστέραν αὐτὴν πληροφορίαν²³.

γ. Ὑπόθεσις τοῦ Λευιτικοῦ

Εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Λευιτικοῦ παρατηροῦνται τὰ ἑξῆς: Τὰ «περὶ τοῦ μῆ... τὸν ἐλαιῶνα ρωγολογεῖν» ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Σεΐδου ἐν φ. 12α, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἐλαιοκάρπου, δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὸ Λευιτικὸν ἀλλ' εἰς τὸ Δευτερονόμιον, ὅπου ρητῶς λέγεται, ὅτι ὅταν συλλέξῃ ὁ ἀγρότης τὰς ἐλαίας, ἀπαγορεύεται νὰ περισυλλέξῃ ἐκεῖνα

21. Βλ. ᾽Εξ. 2,11.

22. Βλ. φ. 7β.

23. Βλ. καὶ Π. Σιμωντᾶ, μν. ἔργ., σελ. 11-12.

τά ὅποια τυχόν ἀπέμειναν²⁴. Εἰς τὸ Λευιτικὸν γίνεται λόγος περὶ τῆς κατὰ τὸν τρυγητὸν συλλογῆς τῶν σταφυλῶν καὶ λέγεται σαφῶς, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἢ ἐπανατρύγησις αὐτῶν²⁵. Αἱ τοιαῦται διατάξεις ἀποβλέπουν ἐμφανῶς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐν γένει πτωχῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐπιβάλλεται νὰ ἀφίεται κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ἐν μικρὸν μέρος αὐτῶν²⁶. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον παρατηρεῖται ἡ τοιαύτη ἀσυμφωνία τοῦ κειμένου τοῦ Σεΐδου πρὸς τὸ βιβλικὸν κείμενον δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὅτι τὰ ἐν Λευιτ. 19,10 ἀναφέρονται εἰς «τοὺς ρῶγας τοῦ ἀμπελῶνος», ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε καταχρηστικῶς τὸ ἐν φ. 12α «ρωγολογεῖν» τοῦ Σεΐδου.

δ. Ὑπόθεσις Ἰησοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῆ²⁷

Τὸ βιβλίον τοῦτο θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Σεΐδου ὡς «Ἰησοῦ συγγραφή». Τὸ τοιοῦτον εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν παλαιὰν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ἡ συγγραφή τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου ἀποδίδεται μᾶλλον εἰς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, ἀγνοοῦνται δὲ ἐν προκειμένῳ ἄλλαι ἀπόψεις περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἀναφερόμεναι εἰς μίαν πιθανὴν μεταγενεστέραν συγγραφήν τοῦ βιβλίου καὶ εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο διαφορῶν «πηγῶν» τῆς Πεντατεύχου²⁸. Ὅπως δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Σεΐδου ἀναφερόμενα δὲν ἀποκλείουν τὴν ἐν μέρει μόνον συγγραφήν τοῦ βιβλίου ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τὴν προσθήκην τμημάτων τινῶν ὑπὸ μεταγενεστέρων χειρῶν, ὡς π.χ. τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὰ ὅποια ἀναφέρονται κυρίως ἐν Ἰησ. Ν. 24,29 ἔξ. καὶ προδίδουν μεταγενεστέραν, πράγματι, προέλευσιν. Τοιοιτοτρόπως θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ γενικῶς, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ὀμιλεῖ ἐνταῦθα διὰ κάτι τὸ ὁποῖον νὰ ἀντιτίθεται εὐθέως πρὸς

24. «Ἐὰν δὲ ἐλαιολογήσης οὐκ ἐπαναστρέψεις καλαμῆσασθαι τὰ ὀπίσω σου» (Λευτ. 24,20).

25. «Καὶ τὸν ἀμπελῶνά σου οὐκ ἐπανατρύγησις, οὐδὲ τοὺς ρῶγας τοῦ ἀμπελῶνός σου συλλέξεις» (Λευιτ. 19,10).

26. «Τῷ πτωχῷ καὶ τῷ προσηλύτῳ καταλείψεις αὐτὰ» (Λευιτ. 19,10) καὶ «τῷ προσηλύτῳ καὶ τῷ ὀρφανῷ καὶ τῇ χήρᾳ ἔσται» (Λευιτ. 24,20).

27. Εἰς τὴν Σύνοψιν τοῦ Σεΐδου τὰ βιβλία Ἀριθμοὶ καὶ Δευτερονόμιον, τὰ ὅποια προηγούνται ἐκείνου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, δὲν προσφέρονται δι' ἀναλόγους σχολιασμούς. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλα παλαιοδιαθηκικά βιβλία, διὰ τοῦτο καὶ δὲν γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν, ὡς θὰ διαπιστώσῃ καὶ ὁ ἀναγνώστης κατωτέρω.

28. Περὶ τῶν τοιούτων βλ. μεταξὺ ἄλλων καὶ H. Holzinger, Das Buch Josua, ἐν E. Kautzsch - A. Bertholet, Die Heilige Schrift des Alten Testaments, erster Band, Darmstadt 1971, σελ. 328-329. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς τετάρτης ἐκδόσεως τοῦ 1922).

τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπόψεις τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ἀφοῦ καὶ οὗτοι δέχονται ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίου δὲν ζῆ πολὺ μακρὰν τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἐκθέτει.

ε. Ὑπόθεσις τῆς βίβλου τῶν Κριτῶν

Ἐκθέτων ὁ Σεΐδης τὴν ὑπόθεσιν τοῦ βιβλίου τῶν Κριτῶν, γράφει σχετικῶς εἰς τὴν τελευταίαν παράγραφον τοῦ φ. 29α, ὅτι δὲν εἶναι γνωστὸν ὑπὸ ποίου ἐγράφη τοῦτο, καὶ μάλιστα ἀποφεύγει νὰ ἐκφέρῃ οἰανδήποτε ἐπ' αὐτοῦ γνώμην. Ἡ σχετικὴ αὕτη ἄγνοιά του εἶναι ἐν πολλοῖς δικαιολογημένη, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐπικρατεῖ ἐπ' αὐτοῦ ἀσυμφωνία μεταξὺ τῶν εἰδικῶν. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν, βασιζόμενοι ἐπὶ τῆς ἰουδαϊκῆς παραδόσεως, ὑποστηρίζουν ὅτι συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ Σαμουήλ, ἄλλοι δὲ θεωροῦν ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ πολλῶν συγγραφέων, ἐνῶ πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἀναζητοῦν εἰς αὐτὸ τὰς ἐκ τῆς Πεντατεύχου γνωστὰς πηγὰς Γιαχβικὴν (J) καὶ Ἐλωχειμικὴν (E)²⁹.

Εἰς τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ φ. 29β γράφει ὁ Σεΐδης περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς ἐποχῆς τῶν κριτῶν, ὅτι ὅταν ὁ Κύριος τοὺς ἐτιμωροῦσε δι' ἀποστασίαν των, τότε ἐπέστρεφον πρὸς αὐτόν, καὶ ὁ Κύριος ἐσώζεν αὐτούς. Ταῦτα γράφων ὑπαινίσσεται, προφανῶς, κατὰ κάποιον ἔμμεσον καὶ ὄχι ἀπαράλλακτον τρόπον, ἐν ψαλμικὸν χωρίον, ὅπου ὁμιλεῖ, κατ' αὐτόν, «ὁ προφήτης», ἦτοι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ ψαλμωδὸς³⁰, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δ' Βασ. 17,20³¹.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 35β γράφει ὁ Σεΐδης περὶ τοῦ κριτοῦ Λαβδῶν, τοῦ Φαραθωνίτου, ὅτι εἶχε τεσσαράκοντα υἱοὺς καὶ τεσσαράκοντα υἱοὺς τῶν υἱῶν, ἐπιβαίνοντας... ἐπὶ ὀγδοήκοντα πῶλους». Οἱ Ο', ὅμως, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἐβραϊκόν, ἔχουν «τεσσαράκοντα υἱοὶ καὶ τριάκοντα υἱῶν υἱοί,

29. Βλ. E. Sellin-G. Fohrer, *Einleitung in das Alte Testament*, zehnte Auflage, Heidelberg 1965, σελ. 218 ἐξ. κ.ἄ.

30. «Καὶ ὠργίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἐβδελύξατο τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν... καὶ ἔθλιψαν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν... καὶ εἶδε Κύριος ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, ἐν τῷ αὐτὸν εἰσακοῦσαι τῆς δέησεως αὐτῶν... καὶ ἔδωκεν αὐτοὺς εἰς οἰκτιρισμοὺς ἐναντίον πάντων τῶν αἰχμαλωτευσάντων αὐτούς» (Ψαλμ. 105 [106], 40-46).

31. «Καὶ ἀπέωσαντο τὸν Κύριον, καὶ ἐθυμώθη Κύριος παντὶ σπέρματι Ἰσραὴλ καὶ ἐσάλευσεν αὐτοὺς καὶ ἔδωκεν αὐτοὺς ἐν χειρὶ διαρπαζόντων αὐτούς, ἕως οὗ ἀπέριψε αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ».

ἐπιβαίνοντες ἐπὶ ἑβδομήκοντα πώλους»³². Νομίζομεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ λάθους εἰς τὸ κείμενον τοῦ Σεΐδου. Θεωροῦμεν πιθανώτερον, ὅτι θὰ εἶχεν οὗτος ὑπ' ὄψει τοῦ ἄλλο κείμενον, τὸ ὁποῖον διέφερεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ St Petersburg α₂ ὑπάρχει τὸ «τεσσαράκοντα» καὶ τὸ «ὀγδοήκοντα»³³.

Τὴν ἐκπληκτικὴν ἱστορίαν τοῦ γενναίου καὶ περιβοήτου κριτοῦ Σαμφῶν δὲν θεωρεῖ ὁ Σεΐδης ἀπαραίτητον νὰ διηγηθῆ διεξοδικῶς, διότι ἦτο πασίγνωστος, ὡς γράφει³⁴. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται εἰς τὴν Σύνοψιν προκειμένου καὶ περὶ ἄλλων τινῶν δημοφιλῶν βιβλικῶν διηγήσεων. Ἐξ αὐτῶν ὀδηγούμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ ταιαῦται προσφιλεῖς βιβλικαὶ διηγήσεις ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σεΐδου εὐρύτατα γνωσταὶ παρὰ τῷ λαῷ, ὥστε θὰ ἐθεωρεῖτο περιττὸν νὰ ἐκτίθενται ἐνταῦθα λεπτομερῶς.

Διὰ τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμφῶν ἐπικρατήσασαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἀναρχίαν δὲν ὑπάρχουν σχετικαὶ ἀγιογραφικαὶ πληροφορίες, ὡς διατείνεται ὁ Σεΐδης. Βασίζομενος, ὁμως, οὗτος εἰς ἐξωβιβλικούς μᾶλλον ἱστορικούς, θεωρεῖ ὅτι αὕτη διήρκεσεν «τριάκοντα χρόνους»³⁵. Ἀναφερόμενος δὲ εἰς τὸν πόλεμον τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τῆς φυλῆς τῶν Βενιαμινιτῶν, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος ἐν Κριτ. 20,1 ἐξ., γράφει ὅτι ἐφρονεύθησαν «ἕξ πρὸς τοῖς τριάκοντα ἄνδρες»³⁶. Οἱ Ο', ὁμως, ἔχουν «ὡς τριάκοντα ἄνδρας»³⁷, συμφωνεῖ δὲ μετ' αὐτῶν καὶ τὸ ἑβραϊκόν. Ἡ διαπιστωμένη αὕτη διαφορὰ σημαίνει ἢ ὅτι πρόκειται περὶ λάθους τοῦ Σεΐδου, ἢ ὅτι οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ἄλλο κείμενον ἐν προκειμένῳ.

στ. Ὑπόθεσις τῆς βίβλου τῆς Ρουθ

Ὅμιλῶν ὁ Σεΐδης διὰ τὸ μικρὸν ἀλλὰ θελκτικώτατον βιβλίον τῆς Ρουθ, ἀναφέρεται ἀκροθιγῶς μόνον εἰς τὸ δυσχερὲς πρόβλημα τῆς ἀνευρέσεως τοῦ συγγραφέως του καὶ τονίζει, ὅτι «οὐδὲ τοῦτο ὑπάρχει κατάδηλον παρὰ τίνος ἐγγραφή»³⁸. Οὕτως ἀποδεικνύει, ὅτι γνωρίζει τὴν δυσχέριαν, ἢ ὁποία

32. Βλ. Κριτ. 12, 14.

33. Βλ. καὶ Π. Σιμωνά, μν. ἔργ., σελ. 98-99.

34. «Ἐἶτα μετ' αὐτοὺς τὴν τοῦ Σαμφῶν ἱστορίαν ἡ Βίβλος ἐπεξέρχεται πᾶσαν... ἦν ἐπεξελεῖν ὡς πασίδηλον οὐσαν περιττὸν ἡγῆμαι εἶναι» (φ. 35β).

35. «Πόσους δὲ χρόνους ἢ μὲν βίβλος αὕτη οὐ διαγορεύει, ὡς δὲ τινες ἔφασαν τῶν ἱστορικῶν τριάκοντα χρόνους» (βλ. φ. 35β).

36. Βλ. φ. 36α.

37. Βλ. Κριτ. 20,31.

38. Βλ. φ. 36β.

ὑφίσταται σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ἐν λόγω προβλήματος, καὶ ἡ ὁποία ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἀπασχολεῖ τοὺς εἰδικούς. Διὰ τῆς ἐν συνεχείᾳ, ἐξ ἄλλου, φράσεώς του «ἱστορεῖται μέντοι καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἐκ ταύτης κατὰγεσθαι τὸν βασιλέα Δαβίδ, ἐξ οὗ ὁ Χριστὸς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν ἔσχεν»³⁹, ἀποδεικνύει ὅτι γνωρίζει καὶ τὴν παλαιὰν ἄποψιν περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συγγραφῆς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλιδίου, ὅστις εἶναι ἡ γνωστοποίησις τῆς καταγωγῆς τοῦ Δαβίδ καὶ τοῦ Χριστοῦ⁴⁰.

ζ. Ὑποθέσεις τῶν Βασιλειῶν

Πρὶν ἢ ἐκθέσῃ ὁ Σεΐδης τὴν ὑπόθεσιν τῶν τεσσάρων βιβλίων τῶν Βασιλειῶν, προβαίνει εἰς τινὰς παρατηρήσεις, ὁπωσδήποτε ἐνδιαφερούσας. Οὕτως, ἐπηρασμένος ἐκ τῆς διαπιστώσεως ὅτι πολλὰ τῶν ἐπὶ μέρους βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἄρχονται ἀπὸ τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου «καὶ ἰ», θεωρεῖ τὴν ὅλην ἱεράν ταύτην Βίβλον ὡς ἐν σῶμα. Τοῦτο, ὅμως, δὲν εὐσταθεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: Ὁ σύνδεσμος οὗτος, χρησιμοποιοῦμενος εἰς πολλὰς, ὡς ἡ παροῦσα, περιπτώσεις, εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἔβραϊκοῦ «wajehi» («καὶ ἐγένετο», κατὰ τοὺς Ο'), σχετίζεται πρὸς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον διηγεῖται ὁ Ἑβραῖος, καὶ οὐδόλως ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὅλη Παλαιὰ Διαθήκη ἀποτελεῖ ἐν ἐνιαίῳ σῶμα «καὶ ἐνός τινος συγγραφῆν»⁴¹, ὡς ἐσφαλμένως ὑποστηρίζει ὁ Σεΐδης⁴². Παρὰ ταῦτα ὁμολογεῖ ἐν συνεχείᾳ οὗτος, ὅτι «πολλὰ διασκειψάμενος πρότερον», ἐγνώρισεν ἐν μέρει καὶ τὰς ἀντιθέτους πρὸς τὴν ἰδικήν του ἀπόψεις, τὰς ὁποίας, ὅμως, δὲν ἔχει μελετήσει, διότι, ὡς λέγει, στερεῖται τῶν πρὸς μελέτην τοῦ θέματος τούτου εἰδικῶν γνώσεων⁴³. Ὅθεν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ τοιαύτη ἀπίθανος ἄποψις τοῦ Σεΐδου. Ἄλλως τε, οὐδόλως ἀμφισβητεῖται ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι «διαφόρων προσώπων χεῖρες ἐνήργησαν πρὸς τὸ γράψαι» (ἐνν. τὴν Παλαιὰν Διαθήκην)⁴⁴.

39. Ἀντόθι.

40. Βλ. Β. Βέλλα, Ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου τῆς Ρούθ, Ἀθήναι 1954, σελ. 5 ἔξ. Πρβλ. καὶ Π. Σιμωτᾶ, Τὸ βιβλίον τῆς Ρούθ, Θεσσαλονίκη 1962, σελ. 23-24.

41. Βλ. φ. 38α.

42. Βλ. καὶ Π. Σιμωτᾶ, Νικήτα Σεΐδου, Σύνοψις τῆς Ἁγίας Γραφῆς, σελ. 103.

43. Ἐνδεικτικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Σεΐδου: «Εἰ δέ τινες ἄλλοι τῶν καὶ λόγου καὶ πράξει πλουσιῶς ἄλλως τοῦτο ὑπολαμβάνουσιν, ὡς εἰκός, καὶ οὐ κατὰ τὸν πενέστατον ἡμῶν περὶ ταῦτα καὶ βίον καὶ λόγον καὶ νοῦν...» (βλ. φ. 38α).

44. Βλ. φ. 38β.

Ἐξ ἄλλου, τὰ βιβλία Α' καὶ Β' Βασιλειῶν (Σαμουήλ) συνεγράφησαν, κατ' αὐτὸν, ὑπὸ τῶν προφητῶν Σαμουήλ, Νάθαν καὶ Γάδ. Βασίζει δὲ οὗτος τοῦτο εἰς τὸ χωρίον Α' Παρ. 29, 29, ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι «οἱ δὲ λοιποὶ λόγοι τοῦ βασιλέως Δαβίδ, οἱ πρότεροι καὶ οἱ ὕστεροι, γεγραμμένοι εἰσὶν ἐν λόγοις Σαμουήλ τοῦ βλέποντος καὶ ἐπὶ λόγων Νάθαν τοῦ προφήτου καὶ ἐπὶ λόγων Γάδ τοῦ βλέποντος».

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς Γ' καὶ Δ' Βασιλειῶν, ἀναφέρεται μεταξὺ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Σεΐδου καὶ «Ἰωήλ ὁ ὑπὸ λέοντος ἀποκτανθεὶς»⁴⁵, χωρὶς, ὁμως, νὰ διευκρινίζεται περὶ ποίου ἀκριβῶς προσώπου πρόκειται ἐνταῦθα. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μᾶς πληροφορεῖ σχετικῶς διὰ δύο περιπτώσεις προφητῶν, φονευθέντων ὑπὸ λέοντος: 1) Ἐν Γ' Βασ. 13, 1-32 γίνεται λόγος διὰ κάποιον ἀνώνυμον προφήτην, καταγόμενον ἐκ τοῦ νοτίου βασιλείου, παραβάντα δὲ θεῖαν ἐντολὴν καὶ ἔνεκα τούτου θανατωθέντα ὑπὸ λέοντος «ἐν τῇ ὁδῷ»⁴⁶. 2) Ἐν Γ' Βασιλειῶν 21(20), 36 γίνεται λόγος καὶ δι' ἓνα ἄλλον προφήτην, ὁ ὅποιος εἶχε παρακούσει καὶ αὐτὸς «τῆς φωνῆς Κυρίου» καὶ ἐφονεύθη ἐπίσης ὑπὸ λέοντος. Ἐκ τῶν δύο τούτων προφητῶν πιθανώτερος διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι ὁ πρῶτος, διότι εἶχε παρουσιάσει ἀξιόλογον δρᾶσιν εἰς τὸ βόρειον βασίλειον, εἶχε κηρύξει καὶ προφητεύσει αὐτόθι, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἦτο δυνατὸν νὰ παραγάγῃ ὕλικὸν πρὸς συγγραφήν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν δεύτερον, ὁ ὅποιος οὐδεμίαν ἀξιόλογον δρᾶσιν εἶχεν ἀναπτύξει. Παρὰ ταῦτα δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ πρῶτος ἐκεῖνος προφήτης εἶχεν οἰανδήποτε συμμετοχὴν εἰς τὴν συγγραφήν τῶν περὶ ᾧν ὁ λόγος δύο βιβλίων. Πάντως ὁ Σεΐδης θεωρεῖ ὡς συγγραφεῖς αὐτῶν κάποιους προφήτας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ Νάθαν, Ἀχιά, Ἰωήλ, Σαμαίας ὁ Ἐλαμίτης καὶ Ἀδδῶ⁴⁷.

Ὁ Σεΐδης ἐπονομάζει «Τετραβασίλειον» τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Βασιλειῶν, ἐτυμολογῶν τοῦτο ἐκ τεσσάρων ἐπιφανῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλέων καὶ συγκεκριμένως ἐκ τοῦ Δαβίδ, τοῦ Σολομῶντος, τοῦ Ἐζεκιου καὶ τοῦ Ἰωσίου, περὶ τῶν ὁποίων λέγει, ὅτι εἶναι οἱ μόνοι, οἱ ὅποιοι «τὴν εἰς τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐφύλαξαν πίστιν, τῶν ἄλλων πάντων λατρευσάντων εἰδώλοις, ἢ πρῶτον ἢ ἔσχατον ἢ καὶ διὰ πάσης τῆς βασιλείας αὐτῶν»⁴⁸. Τὰ περὶ τῶν ἐν λόγῳ εὐσεβῶν βασιλέων εἶναι ἐπηρασμένα ἐκ τοῦ χωρίου Σοφ. Σειρ. 49,4. Ἐκεῖ, ὁμως, δὲν γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν τεσσάρων τούτων ἀλλὰ μόνον

45. Βλ. εἰς τὸ τέλος τοῦ φ. 38β.

46. Γ' Βασ. 13,24.

47. Περὶ αὐτῶν ὑπάρχουν σχετικαὶ πληροφορίαι ἐν Β' Παρ. 9, 29, 12, 15, 13, 22.

48. Βλ. φ. 39α.

περὶ τῶν τριῶν ἐξ αὐτῶν, μὴ συμπεριλαμβανομένου τοῦ δευτέρου, ἦτοι τοῦ Σολομώντος. Ὅπωςδήποτε δὲ ἡ σχετικὴ πληροφορία περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ «Τετραβασιλείου» ἐκ τῶν ὡς ἄνω τεσσάρων βασιλέων εἶναι ἀνιστόρητος⁴⁹.

Ὅμιλῶν ὁ Σεΐδης περὶ τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ τέλους τῆς ζωῆς τοῦ Ἀσά, βασιλέως τοῦ Ἰούδα, συμπληρῶνει τὰς ἐν Γ' Βασ. 15, 22 ἐξ. σχετικὰς πληροφορίας διὰ τῶν ἐν Β' Παρ. 16,12 ἐξ. παρατιθεμένων ἱστορικῶν στοιχείων⁵⁰. Σημειωτέον δὲ ὅτι διὰ τῶν ἐν Β' Παρ. 14-16 παρατιθεμένων στοιχείων τούτων συμπληροῦνται αἱ ἐν Γ' Βασ. 15, 9-24 παρεχόμεναι πληροφορίαι περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσά. Εἶναι ἐμφανὲς ἐνταῦθα ὅτι ὁ Σεΐδης, ἀναφερόμενος εἰς αὐτήν, ἔλαβε καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα ὑπ' ὄψιν του.

Σχετικῶς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν βιβλίων τῶν Παροιμιῶν, τῆς Σοφίας Σολομώντος καὶ τοῦ Ἑκκλησιαστοῦ, ἀποδέχεται οὗτος τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, καθ' ἣν ταῦτα συνεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Σολομώντος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν περιλαμβάνει αὐτὴν μεταξὺ τῶν κανονικῶν παλαιοδιαθηκικῶν βιβλίων. Ἐξ ἄλλου ἀποδίδει εἰς τὸν Σολομῶντα καὶ προφητείας περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δὲν λέγει τίποτε περισσότερον περὶ αὐτῶν⁵¹.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν βίον τοῦ Σολομώντος, ὁ Σεΐδης λέγει, ὅτι «ἐμπαθῆς ὦν οὗτος καὶ φιλήδονος»⁵², δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰς πολλὰς γυναῖκας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀποκτήσει, ἀλλὰ προσέλαβε καὶ ἄλλας, ἄλλοφύλους καὶ μάλιστα ἐξ ὄλων τῶν ἐθνῶν⁵³, παρασυρθεὶς ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἐνταῦθα, ὁμως, πρόκειται περὶ ὑπερβολῆς, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον, συμφώνως πρὸς τὰς σχετικὰς παλαιοδιαθηκικὰς πληροφορίας, ὁ μέγας ἐκεῖνος βασιλεὺς εἶχε μὲν λάβει πολυαρίθμους γυναῖκας, ἀλλ' ὄχι καὶ «ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν», ὡς γράφει ἡ Σύνοψις. Εἰς τὴν πραγματικότητα εἶχε λάβει τοιαύτας

49. Βλ. καὶ Π. Σιμωτᾶ, μν. ἔργ., σελ. 105.

50. Βλ. φ. 40α.

51. Συγκεκριμένως ὀμιλεῖ ὁ Σεΐδης μετ' ἐγκωμίων διὰ τὸν Σολομῶντα, «τὸν πολλὰ τρόπαια καὶ μεγάλα κατορθωκῶτα, οἷον τὸν περικαλλῆ καὶ περιβόητον ἐκεῖνον ναόν, οἷον τὰς δικαιοκρισίας αὐτοῦ, τὰς ἐγγράφους αὐτοῦ παραινέσεις καὶ προτροπὰς ἐν ταῖς Παροιμίαις καὶ τῇ Σοφίᾳ αὐτοῦ καὶ τῷ Ἑκκλησιαστῇ, ἐκκλίσιν ἀπὸ κακοῦ καὶ πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ παραινούσας, τὴν τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συνάφειαν ἐν τῷ ᾄσματι καὶ τὰς ἄλλας περὶ Χριστοῦ προφητείας καὶ τὰ λοιπὰ κατορθώματα τούτου, ἅπερ ὡς γνώριμα ὄντα πολλοῖς καταλείπω» (φ. 41α).

52. Βλ. φ. 41α.

53. «Εἰ γὰρ καὶ ἑπτακοσίας μὲν ἀρχούσας, ὡς γέγραπται, τριακοσίας δὲ παλλακὰς κερτημένους εἰς συνοουσίαν, οὐκ ἠρκέσθη ἐπὶ ταύταις, ἀλλ' ἔτι καὶ ἄλλοφύλους γυναῖκας ἑαυτῷ προσελάβετο, ἐκ πάντων φησὶ τῶν ἐθνῶν καὶ δι' αὐτῶν πρὸς εἰδωλολατρίαν ἐξεκυλίσθη» (φ. 41α).

ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ἡ σύναψις γάμων μετὰ Ἰσραηλιτῶν⁵⁴. Σημειωτέον, πάντως, ὅτι ἐν συνεχείᾳ συμφωνεῖ πρὸς ταῦτα καὶ ὁ Σεΐδης, παραπέμπων εἰς τὸ οἰκεῖον βιβλικὸν κείμενον⁵⁵. Ὁπωσδήποτε διὰ τοῦ «ἀλλοτρίας πολλὰς» ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Σεΐδου φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα ἀκολουθεῖ τὸ ἑβραϊκόν, τὸ ὁποῖον κάμνει λόγον διὰ «πολλὰς» ξένας γυναῖκας, ἐνῶ τὸ κείμενον τῶν Ο' ἔχει ἀπλῶς «γυναῖκας ἀλλοτρίας»⁵⁶.

Ὁμιλῶν ὁ Σεΐδης διὰ τὸν βασιλέα Ἀσά, ὁ ὁποῖος, συμφώνως πρὸς τὸ βιβλικὸν κείμενον, «τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἐξῆρεν»⁵⁷, ἤτοι δὲν κατήργησε τοὺς ὑψηλοὺς τόπους, ὅπου ἐτελεῖτο ἡ λατρεία τῶν εἰδώλων, προσθέτει τὴν φράσιν «ἀλλ' ἔτι ὁ λαὸς ἦν ἐν αὐτοῖς θυσιάζων»⁵⁸. Ἡ φράσις αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ οἰκεῖον κείμενον, ἀλλ' εἰς ἄλλα, ὅπου γίνεται τοιοῦτος λόγος περὶ ἄλλων Ἰσραηλιτῶν καὶ δὴ τοῦ Ἰωσαφάτ ἐν Γ' Βασ. 22,44, τοῦ Ἰωᾶς ἐν Δ' Βασ. 12,3, τοῦ Ἀμεσσιου ἐν 14,4, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀζαρίου ἐν 15,4,35 καὶ περὶ τοῦ Μανασσῆ ἐν Β' Παρ. 33,17. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἔχων ὁ Σεΐδης πλουσίαν γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τῆς Ἀγίας Γραφῆς, προσέθεσεν εἰς τὸ σχετικὸν πρὸς τὸν Ἀσά κείμενον τὴν ὡς ἄνω φράσιν, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς ἄλλους βασιλεῖς, πράξαντας παρόμοια πρὸς ὅσα ἐπραξεν ὁ Ἀσά. Δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψει του παρηλλαγμένον ἐν προκειμένῳ βιβλικὸν κείμενον.

Διὰ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ Ἰωσαφάτ, χρησιμοποιεῖ ὁ Σεΐδης κείμενον βασιζόμενον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ Β' Βίβλῳ τῶν Παραλειπομένων παραλλήλου. Οὕτω τὰ περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἐν λόγῳ βασιλέως «ἐν Ρεμμῶθ τῆς Γαλααδίτιδος» ἀναφέρονται ἐν Γ' Βασ. 22,29, ἐνῶ τὰ περὶ τῆς ἐπιγαμβρεύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σαμαρείας Ἀχαάβ διαλαμβάνονται ἐν Β' Παρ. 18,1⁵⁹.

η. Ὑπόθεσις τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν

Ἐκθέτων ὁ Σεΐδης τὴν ὑπόθεσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ἀναφέρεται ἐν πρώτοις εἰς τὸν ἀνήθικον βίον τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἰσραηλιτοῦ ἱερέως Ἡλί. Συγκεκριμένως γράφει περὶ τῆς πορνεύσεως αὐτῶν μετὰ τῶν γυναικῶν, αἱ

54. Βλ. Γ' Βασ. 11, 1-2.

55. Βλ. προηγουμένην ὑποσημείωσιν.

56. Γ' Βασ. 11,1.

57. Γ' Βασ. 15,14.

58. Βλ. φ. 42β.

59. Βλ. φ. 42β-43α.

ὁποῖαι ὑπηρετοῦν παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου. Ἄλλὰ πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι τὰ ὅσα ἀναγινώσκομεν περὶ τούτων ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 2,22 περιέχονται εἰς τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον καὶ εἰς τὸν κώδικα Α τῶν Ο' καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους, τὸ δὲ ἐν προκειμένῳ παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο' ἔχει ἄλλως καὶ δὴ ὡς ἐξῆς σχετικῶς: «Καὶ ἤκουσεν ἃ ἐποίουν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ», ἐνν. ὁ ἱερεὺς Ἥλν, ἐνῶ εἰς τὸν κώδικα Α καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους προστίθεται ἡ φράσις «καὶ ὡς ἐκοίμιζον τὰς γυναῖκας τὰς παρεστώσας παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου»⁶⁰. Τὴν προσθήκην ταύτην περιέχει πλὴν τοῦ ἑβραϊκοῦ καὶ ἡ Vulgata («et quomodo dormiebant cum mulieribus quae observabant ministrabant ad ostium tabernaculi»)⁶¹, χρησιμοποιεῖ δὲ καὶ πάλιν ὁ Σεΐδης ἐν συνεχείᾳ⁶². Οὕτω παρατηρεῖται ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον συμβαίνει ἐνταῦθα μὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Σεΐδου χρησιμοποιούμενον βιβλικὸν κείμενον, ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὀλίγον κατωτέρω καὶ μάλιστα ὄχι μίαν μόνον φορᾶν.

Εἰς τὸ κάτω περιθώριον τοῦ φ. 44β ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐρμηνεία τοῦ ἑβραϊκοῦ ὀνόματος «Ἀβεννέζερ», τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 4,1: «Τὸ Ἀβεννέζερ βοήθεια σημαίνει ἑλληνιστί». Ἡ ἐρμηνεία αὕτη, ἐὰν δὲν προσετέθη ὑπὸ μεταγενεστέρως χειρός, ἦτο, πιθανώτατα, γνωστὴ εἰς τὸν Σεΐδην ἐκ τοῦ χωρίου 7,12, ὅπου ἡ ἀπαντῶσα ἐκεῖ ἰδίᾳ λέξις ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Ο' διὰ τῆς φράσεως «Λίθος τοῦ Βοηθοῦ» (ἐνν. τοῦ Θεοῦ)⁶³.

Ἄναφερόμενος ὁ Σεΐδης εἰς μίαν εὐφυᾶ μάχην τοῦ, μόλις χρισθέντος ὡς βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ, Σαοὺλ καὶ εἰς μεγάλην νίκην αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Ἀμμωνιτῶν, ὑπαινίσσεται μίαν παράδοσιν περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν. Ἀποκρούει, ὁμως, ταύτην ὡς ἀποκύημα τῆς φαντασίας τινῶν, οἵτινες εἶχον παρανοήσει τὸ ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 11,2 βιβλικὸν κείμενον⁶⁴.

Πρὸ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς νίκης τοῦ Σαοὺλ, προέβη ὁ τελευταῖος εἰς καταγραφὴν τοῦ πολεμικοῦ στρατεύματός του εἰς τὴν πόλιν Βεζέκ, «καὶ εὔρεν ἑξακοσίας χιλιάδας καὶ ἄνδρας ἐκ τοῦ Ἰούδα ἐβδομήκοντα χιλιάδας». Οἱ ἀναφερόμενοι ἐνταῦθα ἀριθμοὶ οὔτοι συμφωνοῦν πλήρως πρὸς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δίδουν οἱ Ο'⁶⁵. Τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον, ὁμως, ἔχει ἀριθμὸν κατὰ

60. Βλ. φ. 43β.

61. Biblia Sacra juxta Vulgatam versionem, editio altera emendata, tomus I, Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart, zweite verbesserte Auflage, 1975, ἐν τῷ χωρίῳ.

62. Βλ. φ. 44β.

63. Βλ. Π. Σιμωτᾶ, μν. ἐργ., σελ. 144.

64. Βλ. φ. 46β.

65. Βλ. Α' Βασ. (Σαμ.) 11,8.

πολύ μικρότερον καὶ συγκεκριμένως «τριακοσίας χιλιάδας ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἐκ τοῦ Ἰούδα τριάκοντα χιλιάδας». Πιθανώτατα οἱ ἀριθμοὶ τοὺς ὁποίους δίδουν οἱ Ο' εἶναι ἐκπληκτικῶς ὑπερβολικοὶ καὶ ἐκτὸς πραγματικότητος. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀριθμοί, τοὺς ὁποίους δίδει τὸ ἐβραϊκὸν θεωροῦνται διωγκωμένοι μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὴν μακρὰν παράδοσιν⁶⁶, ἵχνη τῆς ὁποίας διαπιστοῦνται ἐνταῦθα⁶⁷.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγιογραφικὴν ρῆσιν «εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου», τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ Σεΐδης, ἀναφερόμενος εἰς τὸ Α' Βασ. (Σαμ.) 13,14, ὀρθῶς παρατηρεῖ. ὁ ἐν λόγῳ, ὅτι αὕτη δὲν ἔχει ἀκριβῶς οὕτως εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην⁶⁸, ἀπαντᾷ δὲ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ δὴ ἐν Πράξ. 13,22 ὑπὸ τὴν πλήρη αὐτὴν μορφήν της. Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἀπαντᾷ ἀπλῶς ἢ φράσις «εὗρον Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου»⁶⁹. Τὸ ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐπαναλαμβανόμενον ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν λόγῳ ρήσεως, ὅτι «οὐκ εἴρηται οὕτως ἢ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς»⁷⁰ προέρχεται μᾶλλον ἐκ παραδρομῆς καὶ δὲν χρειάζεται νὰ λεχθῆ, ἐφ' ὅσον ἐλέχθη ἤδη ὀλίγον προηγουμένως ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι «ρητῶς δὲ οὕτως οὐδαμοῦ γεγραμμένον ἐστὶν ἐν ὅλῃ τῇ Παλαιᾷ»⁷¹, καὶ ἀπαντᾷ, ὡς εἶπομεν, ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ.

Ὅμιλῶν διὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ὁ βασιλεὺς Σαοὺλ ἐναντίον τῶν ἐχθρικών πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὁμόρων λαῶν, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 14,47 ἔξ., χρησιμοποιοεῖ πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐναντι αὐτῶν σημαντικῆς στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν δυσνόητον λέξιν «ἀντενανήβ»⁷², ἡ ὁποία δὲν ἀπαντᾷ οὔτε εἰς τοὺς Ο', οὔτε εἰς τὸ ἐβραϊκόν. Ἔχει σημειωθῆ δὲ εἰς τὸ κάτω περιθώριον τοῦ χειρογράφου μία παραλλαγή τῆς λέξεως αὐτῆς, μετὰ τοῦ ἔξῃς μικροῦ ἐπ' αὐτῆς σχολίου: «Ἀλλαχοῦ ἀντενανήβ· σημαίνει δὲ μεγάλην καθ' Ἑλληνας ἢ λέξις». Δι' αὐτοῦ ἀντελαμβάνετο ὁ ἀναγνώστης τοῦ χειρογράφου, ὅτι ὁ Σεΐδης ἐννοοῦσεν ἐνταῦθα μεγάλην δύναμιν, στρατιωτικὴν προφανῶς, τὴν ὁποίαν πα-

66. Βλ. καὶ R. Kittel, Das erste Buch Samuel, ἐν E. Kautzsch - A. Bertholet, μν. ἔργ., σελ. 424.

67. Περὶ τῆς, εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἀινιγματώδους καταστάσεως τοῦ βιβλικοῦ κειμένου βλ. ἐν K. A. Lembach, Die Bücher Samuel übersetzt und erklärt, Bonn 1936, σελ. 54 (Die Heilige Schrift des Alten Testaments, ἐκδ. F. Feldmann - H. Herkenne).

68. Βλ. φ. 47α.

69. Βλ. Ψαλμ. 88,21 (89,20).

70. Βλ. φ. 47β.

71. Ἐνθ' ἀνωτέρω.

72. Αὐτόθι.

ρουσίαζεν ἐν προκειμένῳ ὁ Ἰσραηλιτικὸς στρατός.

Ἐκθέτων ὁ Σεΐδης τὰ τῆς ὑπὸ τοῦ προφήτου Σαμουὴλ προετοιμασίας διὰ τὴν χρίσιν τοῦ Δαβίδ εἰς βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ⁷³ καὶ ὁμιλῶν περὶ τῆς σχετικῆς προσκλήσεως τοῦ Ἰεσσαί, προσθέτει ἐκεῖ καὶ τὴν φράσιν «καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ»⁷⁴. Ἄλλ' ἡ φράσις αὕτη δὲν ἀπαντᾷ οὔτε εἰς τὸ παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο', οὔτε εἰς τὸ ἑβραϊκόν, οὔτε εἰς τὴν Vulgata, εἶναι, ὅμως, γνωστὴ ἐκ τοῦ μεγαλογραμμάτου κώδικος Μ καὶ ἐκ τινων μικρογραμμάτων τῶν Ο'. Τὸ ὅτι ὑπάρχει δὲ ἡ ἐν λόγῳ φράσις εἰς τὴν συνέχειαν τῆς βιβλικῆς διηγήσεως, ἦτοι ἐν 16,5, ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι θὰ εἶχεν ἐντεῦθεν ὑπ' ὄψει τοῦ ταύτην ὁ Σεΐδης, ὁ ὁποῖος φαίνεται γενικώτερον, ὅτι ἐκινεῖτο ἀνέτως εἰς τὸ βιβλικόν κείμενον.

Μετὰ τὴν χρίσιν τοῦ Δαβίδ καὶ τὴν ἔνεκα ταύτης μελαγχολίαν, εἰς ἣν περιέπεσαν ὁ ἀποδοκιμασθεὶς πλέον βασιλεὺς Σαοὺλ, εἶπον πρὸς αὐτὸν οἱ δοῦλοι τοῦ τὰ ἐξῆς, κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Σεΐδου: «Ἴδου δὴ πνεῦμα πονηρὸν πνίγει σε παρὰ Κυρίου»⁷⁵, θεωροῦντες οὕτω τὴν ταραχὴν τοῦ καὶ τὴν ὀλην ἐν γένει ψυχικὴν αὐτὴν κατάστασίν του ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιτραπίσαν. Τὸ κείμενον, ὅμως, τῶν Ο' διαφέρει ἐν προκειμένῳ, ἔχον «πνεῦμα Κυρίου πονηρὸν πνίγει σε»⁷⁶. Ἐξ ἄλλου, διάφορα χειρόγραφα τῶν Ο' ἔχουν ποικίλας παραλλαγὰς, οὐδὲν ὅμως ἐξ αὐτῶν διασώζει τὴν γραφὴν τοῦ Σεΐδου. Τοῦτο δύναται νὰ σημαίνει, ὅτι ὁ Σεΐδης ἔχει ὑπ' ὄψει τοῦ ἐνταῦθα ἐν ἄλλο, ἄγνωστον χειρόγραφον, περιέχον ἑλαφρῶς διάφορον κείμενον⁷⁷.

Εἰς τὸ περιθώριον τοῦ φ. 50α σημειοῦται ἡ λέξις «μόδιον», κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρὸς διευκρίνησιν τοῦ ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 16,20 ἀπαντῶντος «γομόρ», ἑβραϊκοῦ μέτρου χωρητικότητος τῶν στερεῶν, δυσνοήτου, προφανῶς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σεΐδου.

Ἄναφερόμενος οὗτος εἰς τὸν ἐκ τοῦ Α' Βασ. (Σαμ.) 17,4 ἐξ. γνωστὸν Φιλισταῖον γίγαντα Γολιάθ, γράφει ὅτι εἶχεν ὕψος («μῆκος») «πέντε πήχεων καὶ μιᾶς σπιθαμῆς»⁷⁸. Τὸ κείμενον τῶν Ο', ἀντὶ «πέντε», ἔχει ἐν προκειμένῳ «τεσσάρων», ἐνῶ ὁ μεγαλογράμματος Α καὶ πολλοὶ μικρογράμματοι κώδικες αὐτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἑβραϊκόν ἔχουν «ἕξ πήχεων». Ἐξ ἄλλου ὁ κώδιξ Ν καὶ τινες μικρογράμματοι κώδικες τῶν Ο' ἔχουν «πέντε πήχεων». Πρέ-

73. Α' Βασ. (Σαμ.) 16,3.

74. Βλ. φ. 49α.

75. Βλ. φ. 49β.

76. Βλ. Α' Βασ. (Σαμ.) 16,15.

77. Βλ. καὶ Π. Σιμωτᾶ, μν. ἔργ., σελ. 120.

78. Βλ. φ. 51α.

πει νὰ θεωρῆται βέβαιον, ὅτι τὸ βιβλικὸν κείμενον τοῦ Σεΐδου βασίζεται ἐνταῦθα εἰς τοὺς τελευταίους τούτους κώδικας.

Εἰς τὸ κάτω δεξιὸν περιθώριον τοῦ φ. 51α σημειοῦται ἡ γραφή «ὡς ἀντίον ὑφαινόντων», ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τινας μικρογραμμάτους κώδικας τῶν Ο', καὶ εἶναι πιθανὸν νὰ ἔχη εἰσαχθῆ ἐκεῖθεν εἰς τὸ βιβλικὸν κείμενον τῆς Συνόψεως. Δὲν ἀποκλείεται, ὅμως, νὰ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του ἐν προκειμένῳ ὁ Σεΐδης τὸ ἐν Β' Βασ. (Σαμ.) 21,19 παρόμοιον χωρίον καὶ τὸ ἐν Α' Παρ. 20,5 παράλληλον αὐτοῦ, ὡς καλὸς γνώστης τῆς βιβλικῆς ἱστορίας.

Αἱ ἐν φ. 52β ἀπαντῶσαι εἰς τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως δύο βιβλικαὶ φράσεις, α) «αὐτῶν δὲ μετὰ τροπαίου καὶ νίκης ὑποστρεφόντων» καὶ β) «καὶ εἰς ἀπάντησιν Σαοὺλ τοῦ βασιλέως» δὲν ὑπάρχουν εἰς τοὺς Ο'. Ἀπαντᾷ, ὅμως, ὑπὸ διάφορον μὲν μορφήν ἢ πρώτην εἰς τὸν κώδικα Α καὶ εἰς τινας μικρογραμμάτους κώδικας τῶν Ο' καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν, αὐτοῦσια δὲ ἢ δευτέρα εἰς τινας μικρογραμμάτους κώδικας τῶν Ο' καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν⁷⁹. Προφανῶς ὁ Σεΐδης εἶχεν ὑπ' ὄψει του ἐνταῦθα παρηλλαγμένον κείμενον ἀπὸ σχετικὰ χειρόγραφα. Παρομοίως καὶ ἡ φράσις «καὶ τί αὐτῷ πλὴν ἢ βασιλεία» δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὸ παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο' ἀλλ' εἰς τὸν κώδικα Α καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν. Ἐξ αὐτοῦ συνάγονται συμπεράσματα, ὡς τὰ μόλις προηγουμένως διατυπωθέντα.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν περιθώριον τοῦ φ. 54β καὶ εἰς τὴν λέξιν «Ἀφεκκά» σημειοῦται ἡ φράσις «ἐν ἄλλοις ἀφὲκ γράφει». Τὸ «Ἀφὲκ» δὲ τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς Ο', ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν. Οὕτω φαίνεται ὅτι, πράγματι, τὴν λέξιν «Ἀφεκκά» γνωρίζει ὁ Σεΐδης ἐξ ἄλλων κειμένων.

Τὴν ἐν τῷ αὐτῷ φ. 54β ἀναφερομένην κοιλάδα Ἰεζράελ γράφει ὁ Σεΐδης «Ἰσραήλ», κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λόγῳ συγχύσεως καὶ ταυτίσεως τῆς πρώτης λέξεως («Ἰεζράελ») πρὸς τὴν γνωστοτέραν αὐτῆς «Ἰσραήλ», ὡς βλέπομεν καὶ ἐν φ. 96β⁸⁰. Ὅμοίως χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Σεΐδου ἡ λέξις «Ἰσραηλίτις» ἐν φ. 55α (Α' Βασ. [Σαμ.] 30,5), ἐν φ. 59α (Β' Βασ. [Σαμ.] 2,2) κ.ά.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ φ. 54β, ὅπου γίνεται λόγος περὶ πολεμικῆς συμπαράταξιν τοῦ Δαβὶδ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Φιλισθαίων Ἀγχοῦς, ἀναφέρεται ὅτι οἱ μετὰ τοῦ Δαβὶδ στρατιῶται ἦσαν ἑξακόσιοι. Τὸ κείμενον, ὅμως, τῶν Ο', ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἑβραϊκόν, δὲν ἀναφέρουν ἐν Β' Βασ. (Σαμ.) 29,2 ἀριθμὸν στρατιωτῶν καὶ ἔχουν ἀπλῶς «καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ». Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν 30,9 γίνεται λόγος περὶ ἑξακοσίων ἀνδρῶν, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Σεΐδης

79. Βλ. Α' Βασ. (Σαμ.) 18,6.

80. Βλ. τὴν προηγουμένην ὑποσημείωσιν.

συνεπλήρωσε τὸ κείμενον τοῦ 29,2 ἀπὸ τὸ 30,9, χάρις εἰς τὴν ἱκανότητά του νὰ κινήται ἀνέτως εἰς τὸ βιβλικὸν κείμενον καὶ νὰ διασκευάζῃ αὐτό, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν βιβλικὴν διήγησιν⁸¹.

Ὡσαύτως, οὔτε οἱ Ο', οὔτε τὸ ἑβραϊκὸν ὁμιλοῦν περὶ «τετρακοσίων» ἀνδρῶν ἐν φ. 56α, ὅπου γίνεται λόγος περὶ διανομῆς τῶν λαφύρων μετὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀμαλημιτῶν μάχην⁸². Ἐπειδὴ, ὁμως, γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 30, 9-10, δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου χωρίου ἀντιγράφει αὐτὸ ὁ Σεΐδης, κατὰ τὴν διαπιστωμένην τακτικὴν του νὰ τροποποιῇ εἰς τινὰς περιπτώσεις τὸ βιβλικὸν κείμενον, χωρὶς νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἔννοιάν του. Τοῦτο βεβαίως ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει του χειρογράφον μὲ τοιοῦτον κείμενον.

Ὁμιλῶν ὁ Σεΐδης διὰ τὸν ὑπὸ τῶν Φιλισταίων βαρῦν τραυματισμὸν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἰσραηλίτου βασιλέως Σαούλ, ἐπὶ τοῦ ὄρους Γελβουέ⁸³, παραθέτει τὸ οἰκτεῖον κείμενον κατ' ἰδιάζοντα τρόπον. Οὕτως ἀρχικῶς μὲν ἔχει «καὶ ἀποστρέφουσιν αὐτόν», ὡς ἔχουν καὶ οἱ Ο'⁸⁴, ὅπου οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Σαούλ, ἐν συνεχείᾳ δὲ προστίθεται ἡ φράσις «καὶ ἀποκόπτουσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ»⁸⁵, ἡ ὁποία (φράσις) ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἑβραϊκόν, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Vulgata⁸⁶. Πιθανῶς ὁ Σεΐδης ἔλαβεν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν του κείμενον βασιζόμενον εἰς τὰς σχετικὰς αὐτὰς πηγὰς.

Ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 31,13, ὅπου κατακλείεται ἡ ἐν Α' Βασιλειῶν (Σαμουήλ) βιβλικὴ διήγησις καὶ γίνεται λόγος περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Σαούλ, καὶ τῶν τριῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἰωνάθαν, Ἀμιναδάβ καὶ Μελχισᾶ⁸⁷, προστίθεται παραδόξως, εἰς τὸ κάτω περιθώριον τοῦ χειρογράφου, ἡ φράσις «καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Σαούλ καὶ Δαβὶδ ἀνέστρεψε τύπτων τὸν Ἀμαλήν», ἡ ὁποία (φράσις) ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς Β' Βασιλειῶν (Σαμουήλ)⁸⁸. Ταῦτα ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ παρεμβολῆς, γενομένης ὑπὸ μεταγενεστέρως χειρός, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ προαναφερθεῖσα φράσις παρατίθεται ὁμαλῶς εἰς τὴν ἐν Β' Βασ. (Σαμ.) 1,1 οἰκτεῖαν θέσιν.

81. Βλ. καὶ Π. Σιμωτᾶ, μν. ἔργ. σελ. 127.

82. Βλ. Α' Βασ. (Σαμ.) 30,24.

83. Βλ. Α' Βασ. (Σαμ.) 31,1 ἔξ.

84. Βλ. Α' Βασ. (Σαμ.) 31,9.

85. Βλ. φ. 56β.

86. «Et praeciderunt caput Saul» (βλ. Biblia Sacra juxtam Vulgatam versionem, ἐνθ' ἄνωτ. [εἰς Α' Βασ.-Σαμ. 31,9]).

87. Οἱ Ο' δὲν ὁμιλοῦν ἐνταῦθα καὶ περὶ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Σαούλ, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ Ἰωνάθαν, τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν (βλ. Α' Βασ. [Σαμ.] 31,12).

88. Βλ. φ. 57α.

Μετά τὴν παράθεσιν τῆς ὡς ἄνω προσθήκης καὶ τὴν περαιώσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Α' Βασιλειῶν (Σαμουήλ), ὁ Σεΐδης γράφει καὶ τὰ ἐξῆς ὡς κατακλειδα τοῦ βιβλίου τούτου: «Ἡμεῖς δὲ τὰ τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν συμπεράναντες ὧδε, ἔνθα καὶ τὸ ταύτης τέλος ἐστί, καὶ τὸν τῆς δευτέρας σκοπόν, ὁποῖός ἐστι, διεξελεθῆν πειρασόμεθα ἤδη ὡς ἡμῖν δυνατόν»⁸⁹. Δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία, ὅτι διὰ τῆς φράσεως ταύτης διαφαίνεται ὅτι ὁ Σεΐδης προσπαθεῖ νὰ ἐκθέσῃ τὴν βιβλικὴν ἱστορίαν καὶ ἐξ ἰδίας γνώσεως, μὴ ἀντιγράφων ἄλλα ἔργα παρεμφερῆ.

θ. Ὑπόθεσις τῆς δευτέρας τῶν Βασιλειῶν

Ἀρχόμενος ὁ Σεΐδης τῆς ἐκθέσεως τοῦ περιεχομένου τῆς Β' Βασιλειῶν (Σαμουήλ), ἀπευθύνεται διὰ μακρῶν πρὸς τὸν ἀποδέκτην τῆς Συνόψεως, Μιχαήλ, διὰ νὰ ἐνημερώσῃ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θὰ τοῦ ἐκθέσῃ τοῦτο καὶ γράφει τὰ ἐξῆς σχετικῶς: «Ἄλλ' εἰ μὲν πρὸς εἰδότα τὴν θείαν Γραφὴν ἐπιούμην τὴν σύνοψιν ταύτην, ὧ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ Μιχαήλ, ἤρκει καὶ ταῦτα εἰς ὑπόμνησιν ἀγαγεῖν σε τῆς ὅλης περὶ αὐτὴν πραγματείας· ἐπεὶ δὲ ἀνήκοος ταύτης εἶ παντελῶς μέχρι νῦν, διψῶς δὲ ταύτην μαθεῖν ἐκ φιλομαθείας πολλῆς, καὶ ἃ πρότερον παιδόθεν οὐκ ἠδυνήθης μαθεῖν διὰ τὸ στρατεύεσθαι βασιλεῖ νῦν ἂφ' ἡμῶν καλῶς γε ποιῶν ἀκοῦσαι ἠτήσω, δέον ἔκριναι μὴ ἐν ἐπιτομῇ ταύτης λίαν, μηδ' ἐν οἰκείοις ἀπαγγεῖλαι σοι ρήμασι τὸν σκοπὸν τῆς Γραφῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν αὐτῆς τῶν ρητῶν τὰ πλείονα διεξελεθῆν καὶ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων εἰ δυνατόν ἀδιήγητον παρελθεῖν»⁹⁰.

Εἰς τὸ ἄνω δεξιὸν περιθώριον τοῦ φ. 58α ὑπάρχει ἡ γραφή «Ἰππαρχοὶ ἀλλαχοῦ». Εἰς τὸ κείμενον τοῦ Σεΐδου ἀναγινώσκομεν «Ἰππάρχει», τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅπως καὶ τὸ «Ἰππαρχοὶ», τοὺς ἰππεῖς καὶ δὴ τοὺς μεταξὺ αὐτῶν ἄξιωματούχους. Τὸ «Ἰππάρχει» ἀπαντᾷ εἰς τὸν κώδικα Β τῶν Ο', ἐνῶ εἰς τὸν κώδικα Α καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους ὑπάρχει ἄντ' αὐτοῦ τὸ «Ἰππαρχοὶ». Ταῦτα μαρτυροῦν, ἀναμφιβόλως, περὶ τοῦ ὅτι ὁ Σεΐδης ἦτο σχετικῶς ἐνήμερος ἐπὶ ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ κειμένου.

Εἰς τὸ δεξιὸν περιθώριον τοῦ αὐτοῦ φ. 58α σημειοῦται ἡ φράσις «ὅτι πᾶσα ἡ ψυχὴ μου ἐν ἐμοί, γράφει ἀλλαχοῦ». Ἡ «καὶ ἔτι ἡ ψυχὴ μου μετ'

89. Βλ. τὴν προηγουμένην ὑποσημείωσιν.

90. Βλ. φ. 57β. Διὰ τῶν λόγων τούτων παρουσιάζεται ὁ Μιχαήλ, ὁ ἀποδέκτης τῆς Συνόψεως, ὡς φιλομαθὴς μὲν καὶ εὐσεβὴς στρατιωτικὸς, μὴ γνωρίζων, ὅμως, ἐπαρκῶς τὸ περιεχόμενον τῆς ἱερᾶς Βίβλου καὶ ἐπιθυμῶν νὰ διδαχθῇ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σεΐδου.

ἐμοῦ» γραφῆ τοῦ Σεΐδου δὲν ἀπαντᾷ οὕτως εἰς τοὺς Ο', οὔτε εἰς τὸ ἐβραϊκόν, ἐνῶ ἡ εἰς τὸ περιθώριον σημειουμένη παραλλαγή ἀπαντᾷ αὐτουσία εἰς τοὺς Ο'⁹¹. Σημειωτέον ὅτι ἡ διαπίστωσις ὅτι τὸ ἐπίσημον βιβλικόν κείμενον ἐπέχει ἐνταῦθα τὴν θέσιν παραλλαγῆς, ἐνῶ τὸ εἰς τὸ περιθώριον σημειούμενον ἄγνωστον κείμενον ἐμφανίζεται ὡς κανονικόν, δύναται νὰ φανερώνη κάποιαν σύγχυσιν, ἡ ὁποία θὰ ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ κειμένου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σεΐδου⁹².

Εἰς τὸ ἀριστερόν περιθώριον τοῦ φ. 58β σημειοῦται ἡ φράσις «τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τόξον· οὕτως ἐν ἄλλοις», ἡ ὁποία εἶναι παραλλαγή, γνωστὴ ἐκ τοῦ κώδικος Α τῶν Ο'⁹³. Ὁ κώδιξ Β ἔχει ὅ,τι ἀκριβῶς καὶ ὁ Σεΐδης, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ἐμμέσως, ὅτι τὸ κείμενον τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῖ οὗτος εἰς τὴν περιπτωσιν αὐτὴν δὲν στηρίζεται, ὡς συνήθως, εἰς τὸν κώδικα Α ἀλλ' εἰς τὸν Β.

Ἡ εἰς τὸ τέλος περίπου τοῦ φ. 58β γραφῆ «ἐπὶ τὰ ὕψη σου ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων (σου)» δὲν ἀπαντᾷ οὕτως εἰς τοὺς Ο', οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐν προκειμένῳ «ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων ἐπὶ τὰ ὕψη σου»⁹⁴, ἀλλ' εἶναι γνωστὴ μόνον ἐκ τῶν μικρογραμμάτων χειρογράφων *cx*⁹⁵. Ἐκ τῆς περιπτώσεως ταύτης, ὡς ἐπίσης καὶ ἐξ ἄλλων ὁμοίων περιπτώσεων, δύναται τις νὰ θεωρῆ πιθανόν, ὅτι ὁ Σεΐδης στηρίζεται καὶ εἰς διάφορα ἄλλα χειρογράφα.

Παρόμοια ἰσχύουν καὶ δι' ἄλλας περιπτώσεις, ὡς π.χ. ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ ἐν φ. 59α γραφῆ «μὴ κατάβοι δρόσος καὶ μὴ ὑετὸς πέσοι ἐφ' ὑμᾶς» δὲν ἀπαντᾷ οὕτως ἀκριβῶς, οὔτε εἰς τὸν κώδικα Α, οὔτε εἰς τὸν Β. Ὁ Α ἔχει «πέσοι», ὁ δὲ Β «κατάβοι». Τὸ παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο' ἔχει ἐν προκειμένῳ «μὴ καταβάτω δρόσος καὶ μὴ ὑετὸς ἐφ' ὑμᾶς»⁹⁶.

Ἡ εἰς τὸ δεξιόν περιθώριον τοῦ φ. 59α σημειουμένη γραφῆ «ἐπὶ τὰ ὕψη σου τραυματίας· οὕτως ἐν ἄλλοις» ἀπαντᾷ ἀπαραλλάκτως παρ' Ο'⁹⁷. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Σεΐδου χρησιμοποιουμένη παραλλαγή «εἰς θάνατον ἐτραυματίσθης» ἀπαντᾷ εἰς τοὺς μεγαλογραμμάτους κώδικας ΜΝ καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν Α, ἐκ τοῦ ὁποῖου κυρίως ἐξαρτᾶται τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως⁹⁸.

Εἰς τὸ ἀριστερόν περιθώριον τοῦ φ. 60β καὶ ἐπὶ τῆς λέξεως «ψυὰν» πα-

91. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 1,9.

92. Βλ. καὶ Π. Σιμωτᾶ, μν. ἔργ., σελ. 132.

93. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 1,18.

94. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 1,19.

95. Βλ. καὶ Π. Σιμωτᾶ, αὐτόθι.

96. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 1,21.

97. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 1,25β.

98. Περισσότερα βλ. ἐν Π. Σιμωτᾶ, μν. ἔργ., σελ. 134.

ρατίθεται βραχύτατον σχόλιον («ψυάν τὸ στήθος καλεῖ»), τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἐπιτυχές. Σημειωτέον ὅτι τὸ παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο' ἔχει «ψό-αν», ὁ κῶδιξ Α «ψοιάν», οἱ δὲ μεγαλογράμματοι κώδικες ΜΝ καὶ τινες μικρογράμματοι ἔχουν «ψυάν»⁹⁹, ὡς ἡ Σύνοψις τοῦ Σεΐδου.

Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸ κάτω περιθώριον τοῦ αὐτοῦ φ. 60β παρατίθενται αἱ λέξεις «ἀλλαχοῦ Ὅρνία». Τὸ «Ὅρνία» τοῦτο εἶναι παραλλαγή τοῦ ὀνόματος «Ὀνιά», ἡ ὁποία ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Ο'¹⁰⁰. Τὸ ἑβραϊκὸν ἔχει «Ἀδωνίας».

Ἡ περὶ τὸ τέλος τοῦ φ. 61α φράσις «τοῦ ἐπιστρέψαι πάντα πρὸς σὲ τὸν Ἰσραήλ» δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν παρ' Ο', ὅπου ἀναγινώσκομεν «τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς σὲ πάντα τὸν οἶκον Ἰσραήλ»¹⁰¹. Ἡ ἐν λόγῳ παραλλαγή ὑπάρχει εἰς τὸν μεγαλογράμματον κώδικα Μ καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους τῶν Ο'.

Εἰς τὸ κάτω δεξιὸν περιθώριον τοῦ φ. 62α καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ «συνδειπνήσαι» τῆς Συνόψεως, σημειοῦται ἡ φράσις «περιδειπνήσαι γράφει ἀλλαχοῦ», ἡ ὁποία ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Ο'. Τὴν παραλλαγὴν «συνδειπνήσαι» γνωρίζει ὁ Σεΐδης, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀπὸ ἄγνωστον κείμενον, ἀφοῦ δὲν ἀπαντᾷ αὕτη εἰς τοὺς Ο'¹⁰². Ἐς σημειωθῆ ἐν προκειμένῳ, ὅτι τὸ «συνδειπνήσαι» ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ παραθέτειν νεκρὸδειπνον.

Ἄναφερόμενος ὁ Σεΐδης εἰς τὴν ταφὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ δολοφονηθέντος Ἰεβοσθέ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰσραηλίτου βασιλέως Σαούλ, γράφει ὅτι αὕτη ἐγένετο «ἐν τῷ τάφῳ Ἀβεννήρ, υἱοῦ Νήρ ἐν Χεβρών»¹⁰³.

Οἱ Ο', ὅμως, δὲν ἔχουν τὴν φράσιν «ἐν Χεβρών», ἐνῶ τὸ ἑβραϊκὸν ἔχει μὲν αὐτήν, ἀλλὰ παραλείπει τὸ «υἱοῦ Νήρ»¹⁰⁴. Οὕτω φαίνεται ὅτι ὁ Σεΐδης βασίζεται εἰς κείμενον, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὔτε τοὺς Ο' ἀκολουθεῖ, οὔτε τὸ ἑβραϊκόν. Πιθανώτατα ἔχει ὑπ' ὄψει τοῦ κείμενον μαρτυρούμενον ἐκ τῶν μεγαλογραμμάτων κωδίκων τῶν Ο' ΜΝ καὶ ἐκ τινῶν μικρογραμμάτων.

Ἐξ ἄλλου, ἐκθέτων ὁ Σεΐδης τὰ τῆς προετοιμασίας τοῦ Δαβὶδ διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἱερουσαλήμ, λέγει ὅτι ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του («ἀνέστησαν») ἀκόμη καὶ «οἱ χλωοὶ καὶ οἱ τυφλοί», διὰ νὰ τὸν ἀποκρούσουσιν¹⁰⁵. Εἰς τὸ πε-

99. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 2,23.

100. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 3,4.

101. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 3,12.

102. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 3,35.

103. Βλ. φ. 63α.

104. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 4,12.

105. Βλ. φ. 63β.

ριθώριον, ὅμως, τοῦ χειρογράφου ὑπάρχει ἡ παρατήρησις «ἀντέστησαν ἀλλαχοῦ». Ἐν ἐν λόγω γραφή-παραλλαγή ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Ο' ¹⁰⁶. Τὸ «ἀνέστησαν» τοῦ Σεΐδου ὑπάρχει εἰς τινὰς μικρογραμμάτους κώδικας, ἐπὶ τῶν ὁποίων, πιθανώτατα, στηρίζεται οὗτος.

Εἰς τὸ φ. 64α ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως Δαβίδ, οἱ ὅποιοι ἐγεννήθησαν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς ἕνδεκα, ὅπως ἀκριβῶς ἔχει καὶ τὸ ἑβραϊκόν. Οἱ Ο', ὅμως, ὁμιλοῦν περὶ εἴκοσι τεσσάρων υἱῶν, παραθέτοντες ἐπίσης καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ¹⁰⁷. Ἐκ τούτου δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ βασίζεται ἐπὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν περιθώριον τοῦ ἰδίου φ. 64α παρατίθεται ἡ φράσις «ἀλλαχοῦ Σωβάβ», ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὴν ὀρθὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαβίδ, Σωββά, ὡς γράφεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σεΐδου. Πράγματι δὲ ἀπαντᾷ ἡ λέξις «Σωβάθ» εἰς τοὺς Ο', ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν ¹⁰⁸. Καὶ εἶναι πολὺ πιθανόν, τὸ ὑπὸ τοῦ Σεΐδου χρησιμοποιούμενον ἐνταῦθα ὄνομα «Σωββά» νὰ προέρχεται ἀπὸ ἄλλο κείμενον, ἄγνωστον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ ἔχη βασισθῇ τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως.

Εἰς τὸ δεξιὸν περιθώριον τοῦ φ. 66α σημειοῦται: «Ὁ Ἰώσηπος τὸν Ἰορδάνην φησίν». Ἡ σημείωσις αὕτη δύναται νὰ σημαίνει, ὅτι ὁ Σεΐδης ἔχει ἐν προκειμένῳ ὑπ' ὄψει τοῦ Ἰουδαίου ἱστορικοῦ Φλάβιον Ἰώσηπον, ὅστις γράφει, πράγματι, περὶ τοῦ Δαβίδ, ὅτι «ἔγνω φεύγειν εἰς τὰ πέραν τοῦ Ἰορδάνου» ¹⁰⁹. Πρέπει, ἐν τούτοις, νὰ λεχθῇ, ὅτι τὸ βιβλικόν κείμενον εἶναι ὀλίγον τι ἀσαφές ἐνταῦθα. Εἰς τὴν πραγματικότητα πρόκειται περὶ τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ἀναφορὰ πιθανόν νὰ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ φεύγων Δαβίδ μετὰ τῶν πιστῶν εἰς αὐτὸν ἀνδρῶν κατηθύνετο πρὸς τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου, διὰ νὰ εὕρῃ ἐκεῖ ἀσφαλές καταφύγιον.

Ἐν φ. 66β πρόσθετος φράσις «καὶ εἶπεν ὑγιαίνει», προκειμένου περὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάβ ¹¹⁰ δὲν ἀπαντᾷ, οὔτε εἰς τοὺς Ο', οὔτε εἰς τὸ ἑβραϊκόν. Εἶναι, ὅμως, γνωστὴ ἀπὸ τὸ χειρόγραφον 71 τῶν Ο', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει βασισθῇ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως εἰς τὸ σημεῖον αὐτό.

106. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 5,6 («ἀντέστησαν οἱ τυφλοὶ καὶ οἱ χωλοί»).

107. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 5, 14-16.

108. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 5,14.

109. Βλ. Φ. Ἰωσήπου, Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία, VII, 198, ἐκδ. S. Thackeray, London 1977.

110. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 11,7.

Ἡ ἐπίσης εἰς τὸ φ. 66β γραφὴ «παρὰ τῆ θύρα τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως» ἀπαντᾷ ὑπ' αὐτὴν τὴν μορφήν εἰς τὸ ἑβραϊκὸν μόνον καὶ εἰς τὸν κώδικα Α καὶ εἰς τινὰς ἀκόμη μικρογραμμάτους κώδικας τῶν Ο'. Τὸ παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο' ἔχει «παρὰ τῆ θύρα τοῦ βασιλέως»¹¹¹.

Εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν περιθώριον τοῦ φ. 67α καὶ χωρὶς παραπεμπτικὸν σημεῖον, παρατίθεται τὸ ἐξῆς προσφυὲς σχόλιον, ἐλεγκτικὸν καὶ ἐπιτιμητικὸν διὰ τὸν Δαβίδ, ὅστις εἶχεν ἐνεργήσει δολίως διὰ τὸν ἐκ προμελέτης φόνον τοῦ Οὐρίου, γενναίου ἀξιοματικοῦ του: «Δολιεύη, ᾧ προφήτα Δαβίδ; ἰδοὺ πεφόνευκας ἐκουσίως εἰ καὶ μὴ χειρὶ ἄλλ' οὖν γε προστάξει. Πῶς οὖν εἴρηκας “ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν”»;»¹¹². Ἡ χρησιμοποιουμένη ἐνταῦθα συγκινητικὴ αὐτῆ ρῆσις προέρχεται ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν Ψαλμῶν¹¹³, τὸ ὁποῖον παλαιότερον ἐθεωρεῖτο γενικῶς ὡς ἔργον τοῦ Δαβίδ. Οὕτω παρέλκει πᾶς σχετικὸς σχολιασμός.

Τὸ εἰς τὸ φ. 67β ἀπαντῶν κείμενον τῆς Συνόψεως, τὸ ὁποῖον ἔχει «ὅτι ἐκραταιώθησαν ἐφ' ἡμᾶς ἄνδρες καὶ ἐξῆλθον ἐφ' ἡμᾶς εἰς τὸ πεδῖον καὶ ἐγενήθημεν ἐπ' αὐτοὺς ἕως τῆς θύρας τῆς πόλεως» διαφέρει ὀλίγον τοῦ ἀντιστοίχου ἑβραϊκοῦ κειμένου, σαφῶς δὲ καὶ τῶν Ο', τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἐξῆς: «ὅτι ἐκραταίωσαν ἐφ' ἡμᾶς οἱ ἄνδρες καὶ ἐξῆλθον ἐφ' ἡμᾶς εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ ἐγενήθημεν ἐπ' αὐτοὺς ἕως τῆς θύρας τῆς πύλης»¹¹⁴. Ἡ ὡς ἄνω παραλλαγή βασιίζεται, προφανῶς, εἰς ποικίλα ἄλλα χειρόγραφα καὶ δὴ τὸ «ἐκραταιώθησαν» καὶ τὸ «ἐξῆλθον» εἰς τὰ ΜΝ, τὸ «πεδῖον» εἰς τὸ Μ, ἐνῶ τὸ «πόλεως» εἰς τινὰ μικρογράμματα χειρόγραφα.

Εἰς τὸ κάτω περιθώριον τοῦ ἰδίου φ. 67β ἀπαντᾷ ἡ ἐξῆς παρατήρησις: «Τὰ ἀκριβῆ τετραπλασίονα ἔχουσιν, καὶ ὁ Χρυσόστομος οὕτως ἐξείληφεν αὐτὸ καὶ ὁ Ἰώσηπος δὲ ὡσαύτως». Ἐπ' αὐτῆς, ὅμως, δεόν νὰ διευκρινίσωμεν, ὅτι τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος γραφὴν ἔχει ὁ Θεοδώρητος¹¹⁵ καὶ ὄχι ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠσχολήθη μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῶν βιβλίων τῶν Βασιλειῶν. Ὁ Ἰώσηπος ἔχει σχετικῶς «τετραπλῆν ἀποτίσαι τὴν ἀμνάδα»¹¹⁶. Περὶ τῆς γραφῆς ταύτης, ἡ ὁποία συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸ ἑβραϊκόν¹¹⁷, δεόν νὰ λεχθῆ, ὅτι εἶναι ἐγκυροτέρα βάσει τῆς ἐν Ἰεζ. 22,1 διατάξεως. Σημειωτέον ὅτι ἐν Παρ. 6,31 ὑπάρχει ἡ γραφὴ «ἑπταπλάσια».

111. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 11,9.

112. Βλ. φ. 67α.

113. Βλ. Ψαλμ. 54(55), 24.

114. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 11,23.

115. Βλ. J.-P. Migne, PG, 80, 628.

116. Βλ. Φ. Ἰωσήπου, μν. ἔργ., VII, 150.

117. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 12,6.

Εἰς τὸ φ. 69α, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Σολομώντος, εἰς τὸν ὅποιον ἐδόθη ὑπὸ τοῦ προφήτου Νάθαν τὸ ὄνομα «Ἰεδεδί», προστίθεται ἡ φράσις «ὃ ἐστὶν ἀγαπητὸς Κυρίου». Ἡ φράσις αὕτη δὲν ὑπάρχει, οὔτε εἰς τὸ ἑβραϊκόν, οὔτε εἰς τοὺς Ο' ¹¹⁸ καὶ εἶναι προφανὲς ὅτι ἀποτελεῖ ἐρμηνευτικὸν σχόλιον τοῦ Σεΐδου. Τὸ σχόλιον δὲ τοῦτο βασιίζεται οὐ μόνον εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς οἰκείας ἑβραϊκῆς λέξεως (ἀντιστοίχου τοῦ ὡς ἄνω «Ἰεδεδί»), ἥτις σημαίνει, πράγματι, «ἀγαπητὸς Κυρίου», ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Β' Βασ. (Σαμ.) 12,24 (ὅπου ἀναγινώσκωμεν «καὶ Κύριος ἠγάπησεν αὐτόν»). Σημειωτέον ὅτι ὁ Σύμμαχος, ἀντὶ τῆς λέξεως «Ἰεδεδί», ἔχει «ἀγαπητὸν Κυρίου», οἱ δὲ κώδικες AMN, ἀντὶ τοῦ «ἔνεκεν Κυρίου» τῶν Ο', ἔχουν «ἐν λόγῳ Κυρίου».

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 70α παρεισάγεται ὡς σχόλιον, τρόπον τινά, ἡ φράσις «τοιοῦτον γὰρ ἔθος ταῖς θυγατράσιν ἐνδιδύσκεσθαι τοῦ βασιλέως ταῖς παρθένους», ἡ ὁποία ἀναφέρεται προφανῶς, εἰς τὴν ἐνδυμασίαν τῶν παρθένων θυγατέρων τοῦ Ἰσραηλίτου βασιλέως. Πιθανώτατα ἢ ἐν λόγῳ φράσις ἔχει παρεισαχθῆ εἰς τὸ ἐνταῦθα κείμενον τοῦ Σεΐδου ὑπὸ μεταγενεστέρως χειρός, ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς τὸ βιβλικὸν κείμενον ὀλίγον προηγουμένως καὶ δὴ ἐν Β' Βασ. (Σαμ.) 13,18 ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἀκριβῶς μορφήν: «ὅτι οὕτως ἐνεδιδύσκοντο αἱ θυγατέρες τοῦ βασιλέως αἱ παρθένοι τοὺς ἐπενδύτας αὐτῶν».

Εἰς τὸ μέσον τοῦ φ. 70β ἀναφέρεται ὡς ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀβεσσαλώμ τὸ «Μωχά», ἐνῶ τόσον τὸ κείμενον τῶν Ο', ὅσον καὶ τὸ ἑβραϊκόν ἔχουν «Θάμαρ» καὶ κατ' ἄλλας γραφὰς «Θαμάρ» καὶ «Θημάρ» ¹¹⁹. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Σεΐδης εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ἐνταῦθα ἄλλο κείμενον. Ἄλλ' ἄς σημειωθῆ, ὅτι οἱ μεγαλογράμματοι κώδικες τῶν Ο' MN καὶ τινες μικρογράμματοι ἔχουν «Μωχά», τὸ ἐπίσημον δὲ κείμενον τῶν Ο' ἐν Γ' Βασ. 15,2 ἔχει «Μασχά».

Εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν περιθώριον τοῦ φ. 73β καὶ εἰς τὴν φράσιν «καὶ σκευὴ κεραμικὰ» ὑπάρχει ἡ σημείωσις «ἀλλαχοῦ σκευὴ κεράμου». Δὲν πρόκειται δὲ περὶ παραλλαγῆς ἐνταῦθα, διότι τὸ κείμενον ἀπαντᾷ οὕτω καὶ εἰς τοὺς Ο' («καὶ σκευὴ κεράμου») ¹²⁰. Πιθανώτατα ἡ σημείωσις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τινος, ὅστις εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ἄλλο χειρόγραφον, ἀγνοούμενον ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν τοῦ κειμένου τῶν Ο'.

Εἰς τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ φ. 73β καὶ δὴ εἰς τὸ κάτω δεξιὸν περιθώριον αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ σημείωσις «μοσχάρια γαλαθινά». Αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν

118. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 12,25.

119. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 14,27.

120. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 17,28.

ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Σεΐδου φράσιν «σαπφῶ βοῶν» καὶ παρατίθεται ἄνευ οἰασ-
δήποτε ἐν προκειμένῳ ἐπεξηγήσεως. Ὡς διεπιστώσαμεν, πρόκειται περὶ πα-
ραλλαγῆς, ἀπαντώσεως εἰς πολλοὺς μικρογραμμάτους κώδικας τῶν Ο'. Ἐξ
αὐτῶν, προφανῶς, γνωρίζει αὐτὴν καὶ ὁ γνωστός ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν
Λουκιανός, ὁ Σαμοσατεύς, ὁ ὁποῖος ἐξεπόνησε μίαν σπουδαίαν ἀναθεώρη-
σιν τοῦ κειμένου τῶν Ο', ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ¹²¹.

Εἰς τὸ δεξιὸν περιθώριον τοῦ φ. 75α σημειοῦνται τὰ ἐξῆς σχετικῶς πρὸς
τὴν γραφὴν «τῆς πόλεως»: «τῆς πύλης γράφει ἀλλαχοῦ καὶ οὐ τῆς πόλεως».
Τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς τὸ οἰκεῖον κείμενον τῶν Ο' καὶ πρὸς τὸ ἑβραϊκόν,
ὅπου ὑπάρχει ἡ γραφὴ «τῆς πύλης»¹²², ἡ ὁποία εἶναι καὶ ὀρθοτέρα, ὡς σύμ-
φωνος πρὸς τὰ πράγματα. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ Σεΐδης, γράφων «τῆς
πόλεως», εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ ἄλλο κείμενον, ἐγνώριζεν, ὁμως, καὶ κείμενον
μὲ τὴν γραφὴν «τῆς πύλης».

Εἰς τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ φ. 76α τὸ κείμενον τοῦ Σεΐδου ἔχει «σατάν» εἰς
τὴν θέσιν τῆς λέξεως «ἐπίβουλον», ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τοὺς Ο'¹²³ καὶ εἶναι
μετάφρασις τῆς ἑβραϊκῆς «satan». Ἡ τελευταία δὲ αὕτη ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ
ἀντιδίκου, τοῦ διαβόλου, τοῦ ἐχθροῦ. Προφανῶς ὁ Σεΐδης ἔχει ὑπ' ὄψει τοῦ
ἐν προκειμένῳ κείμενον διαφέρον τοῦ παραδεδεγμένου τῶν Ο' καὶ σθηρι-
ζόμενον ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ἑβραϊκοῦ. Ἐπειδὴ, πάντως, ἡ λέξις «satan»
ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς μεγαλογραμμάτους κώδικας MN καὶ εἰς πολλοὺς μι-
κρογραμμάτους τῶν Ο', εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἔχη βασισθῆ ἐπ' αὐτῶν τὸ κεί-
μενον τῆς Συνόψεως.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν περιθώριον τοῦ φ. 77α σημειοῦται περὶ τῶν ἐν τῷ κει-
μένῳ τῆς Συνόψεως δύο λέξεων «οὐδὲ κληῆρος» ἢ φράσις «οὐδὲ κληρονομία
ἡμῖν· οὕτως ἀλλαχοῦ». Τὴν γραφὴν ταύτην εὐρίσκομεν εἰς τὸ κείμενον τῶν
Ο'¹²⁴. Ἡ ὑπὸ τοῦ Σεΐδου δὲ παραλλαγὴ αὐτῆς ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος εἶχεν
ἐνταῦθα ὑπ' ὄψει τοῦ κείμενον διάφορον ἐκείνου τῶν Ο' καὶ ὀπωσδήποτε
ἀγνώστου μέχρι τοῦδε εἰς ἡμᾶς.

Ἡ περὶ τὸ τέλος τοῦ φ. 78α ἀπαντῶσα λέξις «παλάθων», ἡ ὁποία ση-
μαίνει τοὺς ὄρμαθους ξηρῶν καρπῶν καὶ πιθανώτατα σύκων, δὲν ὑπάρχει

121. Περὶ τῆς ὡς ἄνω γραφῆς «σαπφῶ» καὶ περὶ τῆς σημασίας αὐτῆς παρὰ τῷ Λουκιανῷ
βλ. Π. Σιμωνᾶ, Αἱ ἀμετάφραστοι λέξεις ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο', Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 135
(ἐν λ. Σα φ φ ὠ θ). (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ
Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης).

122. Βλ. Β' Βασ. 18,33 (Β' Σαμ. 19,1).

123. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 19,22.

124. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 20,1.

ἐνταῦθα, οὔτε εἰς τὸ κείμενον τῶν Ο', οὔτε εἰς τὸ ἑβραϊκόν. Εἶναι δὲ γνωστὴ ἐκ τῶν μεγαλογραμμάτων κωδίκων ΜΝ καὶ ἐκ τινῶν μικρογραμμάτων τῶν Ο', καὶ φαίνεται ὅτι ἐκείθεν εἰσήχθη αὕτη εἰς τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο' ὑπάρχει εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν ἡ λέξις «φοίνικες»¹²⁵.

Τὸ ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 79β ἀπαντῶν ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ Σαοῦλ «Μερόβ»¹²⁶ ὑπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μορφήν, οὔτε εἰς τὸ ἑβραϊκόν κείμενον, οὔτε εἰς τοὺς Ο' βασιζέται πλήρως. Τὸ ἑβραϊκόν ἔχει ἐν προκειμένῳ «Mikhal», τὸ ὁποῖον οἱ Ο' ἀποδίδουν ἐνταῦθα μὲν (Β' Βασ. [Σαμ.] 21,8) διὰ τοῦ «Μελχόλ» κατὰ τὸν κώδικα Α καὶ διὰ τοῦ «Μιχόλ» κατὰ τὸν κώδικα Β, ἀλλαχοῦ δέ, ὡς ἐν Α' Βασ. (Σαμ.) 14,49, διὰ τοῦ «Μελχόλ». Τὸ «Μερόβ» τῆς Συνόψεως ἀπαντᾷ εἰς τὸν κώδικα Ν καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους κώδικας τῶν Ο', ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Λουκιανοῦ¹²⁷.

Εἰς τὸ κάτω ἀριστερὸν περιθώριον τοῦ φ. 79β παρατίθεται ἡ φράσις «καὶ τί γὰρ ἦ μήτηρ», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ, προφανῶς, ἐπαινετικὸν σχόλιον τοῦ Σεΐδου ἐπὶ μιᾷ ἐκπληκτικῆς ἐνεργείας τῆς Ἰσραηλίτιδος Ρεσφά, παλλακῆς τοῦ Σαοῦλ. Αὕτη, ἐκ μητρικῆς κινουμένη στοργῆς, εἶχεν ἐγκατασταθῆ καὶ παρέμενεν ἐπὶ μακρὸν πλησίον τῶν φονευθέντων υἱῶν τῆς Ἑρμωνί καὶ Μεμφισβοθέ, φροντίζουσα ὅπως μὴ κατασπαραχθοῦν τὰ πτώματά των ἀπὸ «τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ», κατὰ τὴν ἡμέραν, καὶ ἀπὸ «τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ», κατὰ τὴν νύκτα, μέχρις ὅτου ἐπέτυχεν τὸν ἀξιοπρεπῆ ἐνταφιασμόν των¹²⁸.

Ἡ τελευταία λέξις τοῦ φ. 79β «Ἀδδώ» δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς τοὺς Ο', οὔτε εἰς τὸ ἑβραϊκόν¹²⁹. Οἱ Ο' ἔχουν ἀντ' αὐτῆς «Ἰεσβί», τὸ δὲ ἑβραϊκόν ἔχει «jishbiw benow». Τὸ «Ἀδδώ» προσεγγίζει εἰς τὸ «Δαδού», τὸ ὁποῖον διασώζεται εἰς τοὺς μεγαλογραμμάτους κώδικας ΜΝ τῶν Ο'.

Ἡ εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ φ. 80α λέξις «Γορζέλ» δὲν ἀπαντᾷ οὔτε εἰς τοὺς Ο', οὔτε εἰς τὸ ἑβραϊκόν. Ἡ ἀντίστοιχος λέξις εἰς τὸ βιβλικόν ἑβραϊκόν κείμενον εἶναι ἡ «gob», τὴν ὁποίαν οἱ Ο' ἀποδίδουν διὰ τοῦ «Γέθ» καὶ ὁ Λουκιανὸς διὰ τοῦ «Γαζέθ»¹³⁰, ἐνῶ εἰς τὸν κώδικα Ν ὑπάρχει ἐν προκειμένῳ ἡ λέξις «Γορζέλ». Εἶναι ἐμφανές, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο προσεγγίζει τὸ «Γορ-

125. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 16,1.

126. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 21,8.

127. Βλ. E. Hatch - H.A. Redpath, A Concordance to the Septuagint and the other Greek versions of the Old Testament, Supplement, Graz - Austria, Photomechanischer Nachdruck, 1975, σελ. 112 (ἐν λ. Μελχόλ) καὶ σελ. 113 (ἐν λ. Μιχόλ).

128. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 21,10 ἔξ.

129. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 21,16.

130. Βλ. E. Hatch - H.A. Redpath, μν. ἔργ., σελ. 46 (ἐν λ. «Γέθ»).

ζέλ» τῆς Συνόψεως, τὸ ὁποῖον ἔχει προέλθει, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, διὰ μεταβολῆς, κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν, τοῦ φωνήεντος α εἰς ο.

Τὸ εἰς τὸ τέλος περιήτου τοῦ φ. 80α ἀπαντῶν ὄνομα «Ἰωναδάβ» δὲν ἔχει θέσιν ἐνταῦθα καὶ δὲν δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, ὅπου, τόσον εἰς τὸ ἔβραϊκόν, ὅσον καὶ εἰς τοὺς Ο', ὑπάρχει τὸ ὄνομα «Ἰωνάθαν»¹³¹. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι καὶ τὸ ὀρθόν, διότι σὺν τοῖς ἄλλοις, δίδονται περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Σύνοψιν καὶ τὰ σχετικὰ στοιχεῖα («υἱὸς Σαμαὰ - Σεμεῖ - τοῦ ἀδελφοῦ Δαβίδ»). Πιθανώτατα ὁ Σεΐδης, γράφων «Ἰωναδάβ», εἶχεν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψει του κείμενον βασιζόμενον εἰς χειρόγραφα εἰς τὰ ὁποῖα διασφύζεται ἡ τοιαύτη γραφή. Τὸ εἰς τὴν Σύνοψιν ἀπαντῶν ἐν προκειμένῳ «Ἰωναδάβ» εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰωνάθαν, τοῦ γνωστοῦ διὰ τὴν μεγάλην του δολιότητα καὶ πανουργίαν¹³².

Εἰς τὸ ἄνω περιθώριον τοῦ φ. 80β σημειοῦται: «ἐστηλώθη ἀλλαχοῦ γράφει». Ἡ ἐν λόγῳ γραφὴ ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐν Β' Βασ. (Σαμ.) 23,12 παραδεδομένον κείμενον τῶν Ο'. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐν τῇ Συνόψει ἀπαντῶσα γραφὴ «κατέστη», ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἐν Α' Παρ. 11,14, ὅπου ἀναγινώσκομεν «καὶ ἔστη». Εἶναι ἐμφανές ὅτι ὁ Σεΐδης ἔχει ὑπ' ὄψει του, εἰς τὸ ἐπίμαχον σημεῖον, ἀμφοτέρω τὰ κείμενα. Τὴν γραφὴν δὲ «κατέστη» γνωρίζει οὗτος ἀπὸ μικρογράμματα χειρόγραφα, ἐνῶ ἀγνοεῖ τὰ σπουδαιότερα χειρόγραφα τῶν Ο'.

Εἰς τὴν θέσιν τῆς λέξεως «θηρία», ἥτις ἀπαντᾷ ὀλίγον μετὰ τὸ μέσον τοῦ φ. 80β, οἱ Ο' ἔχουν «τάγμα»¹³³. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸ παράλληλον χωρίον ἔχουν «παρεμβολή». Ἡ συχνότατα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀπαντῶσα ἀντίστοιχος ἔβραϊκὴ λέξις «hajja», ἡ ὁποία εἰς τὴν συνεξευγμένην κατάστασιν γίνεται «hajjath», ὡς ἐνταῦθα, ἔχει τὴν ἐννοίαν κυρίως τοῦ στίφους, τοῦ στρατοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ στρατοπέδου, δηλώνει εἰς πλείστας περιπτώσεις καὶ τὸ ζῶον, τὸ θηρίον κ.λπ. Ἐντεῦθεν καθίσταται φανερόν, ὅτι ὀρθῶς ἀποδίδεται αὕτη ὑπὸ τῶν Ο' διὰ τοῦ «τάγμα» ἐν Β' Βασ. (Σαμ.) 23,13 καὶ διὰ τοῦ «παρεμβολή» ἐν Α' Παρ. 11,15, ὡς ἐπίσης ὀρθὴ εἶναι καὶ ἡ εἰς τὴν Σύνοψιν ἀπαντῶσα ὡς ἀντίστοιχος λέξις «θηρία». Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Σεΐδης ἔχει ἐν προκειμένῳ ὑπ' ὄψει του κείμενον βασιζόμενον εἰς τοὺς κώδικας MN τῶν Ο', οἱ ὁποῖοι συμφωνοῦν πρὸς τὸ ἔβραϊκόν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ φ. 81α ἀναφέρεται ὁ Σεΐδης εἰς τὴν ἐκ μέρους τοῦ Δαβίδ ἀρίθμησην τοῦ Ἰσραὴλ καὶ χρησιμοποιεῖ ἐν προκειμένῳ τὸ ἐν Α' Παρ. 21,1 παράλληλον τοῦ Β' Βασ. (Σαμ.) 24,1 κείμενον («καὶ ἔστη διάβολος ἐν τῷ

131. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 21,21. Πρὸς καὶ Α' Παρ. 20,7.

132. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 13,3 ἔξ.

133. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 23,13.

Ἰσραὴλ καὶ ἐπέσεισε τὸν Δαβὶδ τοῦ ἀριθμῆσαι τὸν Ἰσραὴλ»). Ἄλλὰ καὶ τὸ κείμενον τοῦτο τοῦ Σεΐδου δὲν ἀπαντᾷ οὕτως ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι οὗτος ἔχει ὑπ' ὄψει του, ἐνδεχομένως καὶ διὰ τὸ κείμενον τῶν Παραλειπομένων, κάποιο ἄλλο κείμενον τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἐλαφρὰν ἀπόκλισιν ἀπὸ τὸ βιβλικόν. Δέον νὰ λεχθῆ, ὅτι καὶ ὀλίγον περαιτέρω ὁ Σεΐδης, ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς βιβλικῆς ἱστορίας, βασίζεται περισσότερον ἐπὶ τοῦ Α' Παρ. 21,8, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν συμφωνεῖ πλήρως πρὸς τὸ ἐν λόγῳ κείμενον. Πάντως γνωρίζει καὶ τὴν ἐν Β' Βασιλειῶν (Σαμουὴλ) διήγησιν καὶ τὴν ἐν Α' Παραλειπομένων, ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνη καὶ ἐκ τοῦ ὅτι, ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἐν Β' Βασ. (Σαμ.) 24,14 κείμενον καὶ εἰς τὸ ἐν Α' Παρ. 21,10 παράλληλον αὐτοῦ, ἀποδεικνύει ταῦτα καὶ ἐκ τῆς χαρακτηριστικῆς παρατηρήσεως «αἶρω γράφει ἄλλαχού», ἡ ὁποία ὑπάρχει ὑπερῶν τῆς ἐν φ. 81β λέξεως «αἰρῶ» εἰς τὸ διάστιχον.

ι. Ὑπόθεσις τῆς τρίτης τῶν Βασιλειῶν

Ἐνταῦθα συνεχίζεται καθ' ὅμοιον τρόπον ἢ ἐκθέσις τῆς λίαν ἐνδιαφερούσης βιβλικῆς ἱστορίας, ἀπὸ τῶν δραματικῶν γεγονότων τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ βασιλέως Δαβὶδ καὶ ἐξῆς.

Οὕτως εἰς τὸ δεξιὸν περιθώριον τοῦ φ. 83α παρατίθεται τὸ ἀκόλουθον σχόλιον ἐπὶ τῆς λέξεως «Γιῶν»: «Τὸν Σιλωάμ λέγει· ἐκ γὰρ τούτου τοῦ ποταμοῦ καὶ Ἰώσηπος τὸν Σιλωάμ εἶναι λέγει, ὃς εἰς Αἴγυπτον ἐκφοιτῶν Νεῖλος λέγεται». Τὸ ἐν λόγῳ σχόλιον δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἀποδεικνύεται δι' αὐτοῦ, ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ Γιῶν (Γιῶν) αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὸν Σιλωάμ¹³⁴.

Ὅλιγον μετὰ τὸ μέσον τοῦ φ. 84α γίνεται λόγος περὶ τῆς θανατώσεως τοῦ Ἀδωνίου, ἀδελφοῦ τοῦ Σολομῶντος. Αὕτη ἐκτίθεται ἐκ τῶν προτέρων («ὡς εἴρηται») καὶ δὴ εἰς τὴν συνάφειαν τῆς ἐν Γ' Βασ. 1, 49-53 περικοπῆς. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ὅμως, ἐκθέτει τὸ ἐν λόγῳ περιστατικόν μετὰ τὴν περικοπὴν ταύτην καὶ συγκεκριμένως ἐν 2,25. Σημειωτέον ὅτι ἡ περίπτωσις καθ' ἣν τὸ κείμενον δὲν παρατίθεται μετὰ τὴν ἐν τῇ Βίβλῳ σειρὰν του ἀλλὰ μετατίθεται καὶ σχεδὸν διασκυιάζεται, δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ εἰς τὴν Σύνοψιν. Οὕτω π.χ. τὰ ἐν 1,53-6,21 ἀναφερόμενα βιβλικά γεγονότα ἔχουν σημαντικῶς μετατεθῆ, ἐπὶ πλέον δὲ ἔχουν ὑποστῆ καὶ κάποιαν ἐπεξεργασίαν, ἐνῶ ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἐν 2,35α ἐξ. καὶ 5,5 ἐξ., ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς φρονήσεως τοῦ Σολομῶντος.

134. Βλ. Γ' Βασ. 1,33 καὶ Β' Παρ. 32,30. 33,14.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ φ. 84β ὁμιλεῖ ὁ Σεΐδης περὶ τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. Οἱ Ο', ὅμως, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ἑβραϊκόν, ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Ἠλί. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ Ἠλί καὶ ὄχι περὶ τοῦ Ἰσραήλ. Εἰς τοῦτο συνηγοροῦν, ἀσφαλῶς, καὶ τὰ ὄσα ἐν τῷ χωρίῳ Α' Βασ. (Σαμ.) 2, 31-35 ἀναφέρονται δυσάρεστα διὰ τὸν οἶκον τοῦ Ἠλί. Πιθανῶς δὲ ἡ παρὰ τῷ Σεΐδῃ παραλλαγή αὕτη ἔχει προέλθει ἐκ τοῦ μικρογραμμάτου χειρογράφου των Ο' ε², τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον διασφῶζει τὴν παραλλαγὴν ταύτην.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ φ. 85α ἀναγινώσκομεν ὅτι «ὁ θρόνος Δαβὶδ ἔσται ἐν τιμῶς ἐνώπιον Κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα», ἐνῶ οἱ Ο' ἔχουν εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον «ἔτοιμος»¹³⁵. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ὀρθότερον, συμφώνως καὶ πρὸς τὸ χωρίον Γ' Βασ. 2,12, ὅπου ἀναγινώσκομεν «ἡ τ ο ι μ ἰ ἄ σ θ η ἡ βασιλεία αὐτοῦ σφόδρα». Ἐπειδὴ ἡ μᾶλλον ἐσφαλμένη γραφὴ «ἐντιμος» δὲν μαρτυρεῖται ἀλλαχοῦ, δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανόν, ὅτι ἔχει προέλθει ἐξ ἀκουστικοῦ σφάλματος.

Μετὰ τὸ μέσον τοῦ φ. 85β ὁ Σεΐδης ἀναφέρεται εἰς τὸν μῆνα «Ζίου». Πρόκειται περὶ ὀνόματος τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν μόνον εἰς τὸν μικρογράμματον κώδικα ο τῶν Ο', ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς τὸν κώδικα Α (Ζειού), ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν (zib), ἐνῶ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῶν Ο' ἔχει «Νισώ»¹³⁶. Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ Σεΐδης ἔχει ἐν προκειμένῳ ὑπ' ὄψει τοῦ κείμενον βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ προαναφερθέντος κώδικος ο.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ φ. 86α παρέχει ὁ Σεΐδης μίαν ἐνδιαφέρουσαν πληροφορίαν, ἡ ὁποία εἶναι σχετικὴ πρὸς τὰς δυσμενεῖς συνθήκας τῆς ἐργασίας του¹³⁷. Ἡ πληροφορία αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σχόλιον καὶ διὰ τὸν τρόπον ἐρεῦνης τοῦ κειμένου τῆς Συνόψεως, μαρτυρεῖ δὲ ὅτι ἡ σύνθεσις τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου ἔχει γίνεαι μὲ ἀπλότητα καὶ ἀνεπιτήδευτον ὕφος, ἄνευ οἰασθήποτε προετοιμασίας καὶ ἀπροσχεδιάστως¹³⁸.

Εἰς τὸ μέσον περιόπου τοῦ φ. 87β γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀνωτάτων κρα-

135. Βλ. Γ' Βασ. 2,45.

136. Βλ. Γ' Βασ. 6,1c.

137. «Ἡμεῖς γὰρ καὶ πενία συζῶντες, μᾶλλον δὲ ἀπορία τῶν ἀναγκαίων ἐσχάτη καὶ θλίψει πολλαῖς καὶ φροντίαι τοῦ βίου κλονούμενοι καὶ πλείσταις κηλίσι τὸν νοῦν σκοτούμενον ἔχοντες, οὐκ ἠδυνήθημεν πρότερον σχεδιάσαι, εἶτα ἐν καθαρῷ ταῦτα γράψαι καὶ τὰ πταίσματα διορθώσασθαι, ἀλλ' οὕτως ἐάσαμεν ταῦτα ὡσπερ ἐσχεδιάσαμεν καὶ πολλὰς τινὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων παραδραμόντες διὰ τὸ πλῆθος ὡς εἰρηται, ὕστερον μεταγνόντες, διὰ τὸ εἶναι καὶ θαύματος καὶ ὠφελείας μετὰ τὰ καταλειφθέντα, πάλιν προσεθήκαμεν ταῦτα, ὅπερ δὴ κανταῦθα ποιήσομεν ἀναποδίσαντες βραχὺ τῆς ἀκολουθίας».

138. Βλ. Π. Σιμωνᾶ, Νικίτη Σεΐδου, Σύνοψις, σελ. 25. Πρὸβλ. καὶ σελ. 180.

τικῶν λειτουργῶν τοῦ βασιλείου τοῦ Σολομῶντος, τῶν καλουμένων «ἀρχόντων». Κατὰ τὸν Σεΐδην εἶναι οὗτοι ἔνδεκα· δὲν παρατίθενται, ὁμως, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μνημονεύονται τὰ καθ' ἕκαστα ὀνόματα, χωρὶς νὰ δίδεται ὁ συνολικὸς αὐτῶν ἀριθμὸς¹³⁹. Καὶ οἱ μὲν Ο' παραθέτουν δώδεκα ὀνόματα, τὸ δὲ ἑβραϊκὸν ἔνδεκα. Ἐντεῦθεν δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὅτι ὁ Σεΐδης ἔχει λάβει ὑπ' ὄψιν τοῦ κείμενου, τὸ ὁποῖον, εἰς τὸ σημεῖον τοῦλάχιστον αὐτό, βασίζεται ἐπὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ.

Μετὰ τὸ μέσον τοῦ ὡς ἄνω φ. 87β ὁ Σεΐδης ἀναφέρεται εἰς τὴν Ταβαάθ, θυγατέρα τοῦ Σολομῶντος. Αὕτη κατὰ τοὺς Ο' ὠνομάζετο «Ταβλήθ(ει)», κατὰ δὲ τὸ ἑβραϊκὸν «Ταφάτ», ἐνῶ προσεγγίζει εἰς αὐτὸ ὁ κῶδιξ Α τῶν Ο', ὅστις ἔχει «Ταφατά». Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὡς ἄνω παρὰ τῷ Σεΐδῃ γραφὴ «Ταβαάθ» εἶναι γνωστὴ ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Λουκιανοῦ¹⁴⁰, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ Σύνοψις συμφωνεῖ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Λουκιανοῦ.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἰδίου φ. 87β ὁμιλεῖ ὁ Σεΐδης, μεταξὺ ἄλλων, καὶ διὰ τὸν Γαιθάν τὸν «Ἰσραηλίτην». Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾷ οὕτω καὶ εἰς τὸν Λουκιανόν¹⁴¹. Οἱ Ο' ἔχουν ἐν προκειμένῳ «Ζαρείτην», ἐνῶ ὁ κῶδιξ Α ἔχει «Ἐζραηλίτην», τὸ δὲ ἑβραϊκὸν «Ezrahi». Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δεόν νὰ θεωρηθῆ πιθανόν, ὅτι τὸ κείμενον τοῦτο τοῦ Λουκιανοῦ ἔχει ἐπιδράσει ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς Συνόψεως εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Ὁ Σεΐδης γνωρίζει, ἴσως, τὸ ἐν λόγῳ κείμενον τοῦ Λουκιανοῦ εἴτε ἀμέσως, ἀπὸ χειρογράφου διαδοθέντα εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἄλλαχοῦ, εἴτε ἐμμέσως, ἀπὸ τοὺς Ἀντιοχεῖς ἑρμηνευτὰς Χρυσόστομον καὶ Θεοδώρητον, τοὺς ὁποίους ἔχει λάβει ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐνταῦθα. Ἐν τούτοις, δὲν πρέπει νὰ ἀποκλειεῖται ἡ πιθανότης, νὰ προῆλθε τὸ «Ἰσραηλίτην» τοῦ Σεΐδου ἐκ τοῦ «Ἐζραηλίτην» τοῦ κῶδικος Α διὰ μεταβολῆς κυρίως τοῦ Ε εἰς Ι.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 88α καὶ μετὰ τὴν μνείαν τῆς ὑπὸ τοῦ Χιράμ, τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου, ἀποστολῆς ἀντιπροσώπων τοῦ πρὸς τὸν Σολομῶντα, ὅταν ὁ τελευταῖος οὗτος ἐχρίσθη βασιλεὺς, εἰς διαδοχὴν τοῦ Δαβίδ, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀρχίζει αἰφνιδίως, οὕτως εἰπεῖν, μίαν νέα παράγραφον, διὰ τῆς φράσεως «Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐθις ἐπὶ τὰ παραλειφθέντα τῶν καιρῶν ἀνελαβόμεθα, ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἱστορίας ὅθεν ἐξέβημεν ἐπανέλθωμεν». Οὕτως ἐπανέρχεται, πράγματι, εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἀγιογραφικῆς ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ Γ' Βασ. 8,14 ἐξ., μετὰ μίαν διακοπὴν του, ἀνα-

139. Βλ. Γ' Βασ. 4,2 ἐξ.

140. Βλ. E. Hatch - H.A. Redpath, μν. ἔργ., σελ. 150 (ἐν λ. «Ταβλήθει»).

141. Βλ. E. Hatch - H.A. Redpath, μν. ἔργ., σελ. 54 (ἐν λ. «Ἐζραηλίτης»).

γκαίαν διὰ τὴν συμπλήρωσιν ὠρισμένων τμημάτων τῆς βιβλικῆς διηγήσεως, παραλειφθέντων σκοπίμως ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἀσύνηθες εἰς τὸν Σεΐδην, ὁ ὅποιος, ἐκθέτων τὴν ἱστορίαν τῆς Βίβλου, δὲν ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸ βιβλικὸν κείμενον, ἀλλὰ μετακινεῖται ἐλευθέρως εἰς αὐτό. Καθίσταται δὲ φανερόν, ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀπὸ τὴν φυσικὴν σειρὰν τοῦ βιβλικοῦ κειμένου καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ εἰς αὐτὸ δὲν γίνεται ἐκ παραδρομῆς ἀλλ' ἐν γνώσει τοῦ καὶ ἠθελημένως. Ἐκ τῆς διαπιστώσεως ταύτης ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ σύνθεσις τῆς Συνόψεως ἔχει γίνεσθαι μὲ ἀπλότητα καὶ ἀνεπιτήδευτον ὕφος, ἀπροσχεδιάστως καὶ χωρὶς εἰδικὴν προετοιμασίαν.

Εἰς τὸ φ. 90β τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως εἶναι εἰς πολλὰ αὐτοῦ σημεῖα περισσότερο συμφωνον πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν καὶ ὀλιγότερον πρὸς ἐκεῖνο τῶν Ο'. Οὕτω π.χ. ἡ φράσις «καὶ ὀδόντων ἐλεφάντων καὶ πιθήκων» ἀπαντᾷ παρομοίως καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τινὰς μικρογραμμάτους κώδικας τῶν Ο' καὶ εἰς τὸν κώδικα Α. Ὡσαύτως, ἡ φράσις «ἐπορεύθη ὀπίσω τῆς Ἀστάρτης» δὲν ἀπαντᾷ οὕτω παρ' Ο', ἀλλ' εἶναι συμφωνος μόνον πρὸς τὸν κώδικα Α τῶν Ο' καὶ τὸ ἑβραϊκόν. Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν σχεδὸν τοῦ φ. 91α τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐν Γ' Βασ. 11,19 «ἀδελφὴν Θεκεμίνας **τῆν** μείζω, συμφωνεῖ πρὸς τὸν κώδικα Α, ἐνῶ ὁ κώδιξ Β ἔχει «ἀδελφὴν Θεκεμίνας **τῆς** μείζω» καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Σεΐδης ἔχει λάβει ὑπ' ὄψιν τοῦ κειμένου βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ κώδικος Α¹⁴².

Εἰς τὴν ἀρχὴν περιήτου τοῦ φ. 91α καὶ δὴ εἰς τὸ δεξιὸν αὐτοῦ περιθώριον σημειοῦται τὸ ἐξῆς μικρὸν σχόλιον: «τὸν Ἐκκλησιαστήν λέγει». Διὰ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ σχολιαστὴς τῆς οἰκείας βιβλικῆς διηγήσεως θεωρεῖ ὑπὸ τὸ «βιβλίον ρημάτων Σολομῶν» τὸν Ἐκκλησιαστήν.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ ἰδίου φ. 91α καὶ δὴ εἰς τὸ δεξιὸν αὐτοῦ περιθώριον ἀναγινώσκομεν τὸ ἐξῆς σχόλιον: «Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων Νομῶ φησιν ἡ Ἀμμωνίτις καὶ οὐχὶ Ναάν, ὡς ἐνταῦθα». Προφανῶς ὁ σχολιαστὴς ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐν προκειμένῳ τὸ κείμενον τῆς Γ' Βασ. 12,24α καὶ ὄχι τὸ 14,21, διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς τὸ Β' Παρ. 12,13.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 91β καὶ εἰς τὸ σημεῖον ὅπου τὸ βιβλικὸν κείμενον ὀμιλεῖ περὶ τοῦ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ λιθοβολισμοῦ τοῦ Ἀδωνιράμ¹⁴³, ὡς οὗτος περιγράφεται ἐν Γ' Βασ. 12,18, τὸ «πᾶς Ἰσραὴλ» ἐλλείπει ἐκ τοῦ παραδεδομένου κειμένου τῶν Ο'¹⁴⁴. Ὑπάρχει, ὁμῶς, τοῦτο εἰς

142. Βλ. Π. Σιμωνᾶ, Κριτικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Γ' Βασιλειῶν 11,19, Ἀθήναι 1986, σελ. 9-14 (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας»).

143. Τὸ ἑβραϊκὸν ἔχει «Ἀδωνιράμ» (βλ. Γ' [Α'] Βασ. 12,18).

144. «Καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὸν ἐν λίθοις καὶ ἀπέθανεν».

τοὺς κώδικας AN καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν¹⁴⁵. Ὡσαύτως, εἰς τὸ ἐν Β' Παρ. 10,18 παράλληλον χωρίον ἀπαντᾷ ἡ φράσις «οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ» καὶ δὴ τόσον εἰς τοὺς Ο', ὅσον καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν. Δι' αὐτῶν διαπιστοῦται, ὅτι ἡ Σύνοψις ἐξαρτάται ἐνταῦθα ἐκ χειρογράφου βασιζομένου εἰς τοὺς κώδικας τῶν Ο' AN μᾶλλον καὶ ὀλιγώτερον ἐκ τοῦ ἐν Β' Παρ. 10,18 παραλλήλου κειμένου.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ ἰδίου φ. 91β, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ βασιλέως Ροβοάμ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ μὲ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἐπιλέκτων πολεμιστῶν¹⁴⁶, ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ ἀριστερὸν περιθώριον αὐτοῦ τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων ἑκατὸν ὀγδοήκοντά φησι χιλιάδας». Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ ἑβραϊκόν, τὸ ὁποῖον ἔχει οὕτως, τόσον εἰς τὸ ἐν Γ' Βασ. 12,21 κείμενον, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐν Β' Παρ. 11,1 παράλληλον. Ἐντεῦθεν δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως στηρίζεται ἐν μὲν τῷ Γ' Βασ. 12,21 εἰς τὸ κείμενον τῶν Ο', ἐν δὲ τῷ Β' Παρ. 11,1 εἰς τὸ ἑβραϊκόν. Τοῦλάχιστον ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐσημείωσεν εἰς τὸ περιθώριον τοῦ χειρογράφου τὸ ὡς ἄνω σχόλιον, ἔχει ὑπ' ὄψει τοῦ ἀμφότερα τὰ κείμενα.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ὡς ἄνω φ. 91β ἐκφράζει ὁ Σεΐδης τὴν ἀπορίαν, πῶς ὁ Ἱεροβοάμ, ὅστις εἶχε λάβει διὰ τοῦ προφήτου Ἀχιά τὴν εὐχάριστον εἰδησιν τῆς ἀναρρήσεως του εἰς τὸν θρόνον τοῦ βορειοἰσραηλιτικοῦ βασιλείου, ὡς ἐκλεκτὸς τοῦ Γιαχβέ, ἀπειλεῖται μετ' ὀλίγον διὰ τοῦ ἰδίου προφήτου, καὶ προαναγγέλλονται εἰς βάρος του πολλὰ δεινά. Ἡ ἀπορία αὕτη ἦτο ἐπόμενον νὰ προκληθῇ, διότι ἡ Σύνοψις δὲν ἀκολουθεῖ τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν γεγονότων, ὡς ταῦτα ἐκτίθενται εἰς τὸ κείμενον τῶν Ο', ὅπου ἐν Γ' Βασ. 11,26 ἐξ. ἀναφέρεται προφητικῶς ἡ ἄνοδος τοῦ Ἱεροβοάμ, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐκτίθενται τὰ γεγονότα τῆς βασιλείας του (κεφ. 12-13) καὶ τέλος ἀπειλεῖται διὰ συντριβῆς ἐν 14,1 ἐξ. Ὁ Σεΐδης ἔχων πρὸ αὐτοῦ κείμενον παρηλλαγμένον ἐκείνου τῶν Ο', παρουσιάζει κατ' ἄλλην σειρὰν τὰ γεγονότα, καὶ ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐκφράζῃ σχετικὴν ἀπορίαν.

Ἡ ἐν φ. 92α ἐκτιθεμένη βιβλικὴ διήγησις περὶ τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀβιά, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἱεροβοάμ, δὲν παρατίθεται ἐνταῦθα ὡς ἐν Γ' Βασ. 14,1-18. Αὕτη παρουσιάζεται ἐν ἐκτάσει καὶ ἐν παραλλαγῇ, ἔχει δὲ μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐν 12,24h-n περικοπήν, ὅπου ὑπάρχει παρῆμβλητον εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' ἑλληνικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον ἔχει προέλθει ἐκ τοῦ κώδικος Β. Σημειωτέον ὅτι καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Συνόψεως διαπιστοῦται ἐξάρτησις αὐτῆς ἐκ τοῦ κώδικος τούτου.

145. «khol Isra'el» (βλ. Biblia Hebraica Stuttgartensia, ἐν Γ' (Α') Βασ. 12,18).

146. Βλ. Γ' Βασ. 12,21.

Μετά τὸ μέσον τοῦ φ. 94β δηλώνει ὁ Σεΐδης ὅτι θὰ παραλείψῃ πολλὰ ἐκ τῶν γεγονότων τῆς Ἰσραηλιτικῆς ἱστορίας, τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀχαάβ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἰεζάβελ, «ὡς πᾶσιν οὔσης γνωρίμου». Τοῦτο μαρτυρεῖ, ἀναμφιβόλως, ὅτι ὠρισμένα καὶ μάλιστα διδακτικὰ τμήματα τῆς βιβλικῆς ἱστορίας ἦσαν γνωρίμα καὶ προσφιλῆ εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς ἐποχῆς τοῦ Σεΐδου. Ἐνεκα τούτου, λοιπόν, παραλείπει καὶ ἄλλα πολλὰ γεγονότα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀχαάβ.

ια. Ὑπόθεσις τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν

Εἰς τὸ μέσον περιπίου τοῦ φ. 98β, ἀναφερόμενος ὁ Σεΐδης εἰς τὸν ἄλλοθεν ἄγνωστον ἀξιωματικόν, ἀπεσταλμένον τοῦ βασιλέως Ὀχοζίου πρὸς τὸν προφήτην Ἡλίαν, γράφει ὅτι ὠνομάζετο Ἀβδιού¹⁴⁷. Ἄλλ' ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ τοῦ ἐν λόγῳ προσώπου. Εἶναι προφανές, ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Σεΐδου εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ βασιζέται εἰς ἄλλα χειρόγραφα.

Εἰς τὸ δεξιὸν περιθώριον τοῦ φ. 100α καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἐκεῖ ὅπου, κατὰ τὰ ἐν Δ' Βασ. 3,16 ἔξ. ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος δίδει ὁδηγίας εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐναποθήκυσιν ποσότητος ὕδατος, λέγων «ποιήσατε τὸν χειμάρρουν τοῦτον βοθύνους βοθύνους», καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔχει ἡ Σύνοψις «ποιήσατε τὸν χειμάρρουν τοῦτον συστήματα ὑδάτων»¹⁴⁸, ὑπάρχει τὸ μικρὸν ἄλλ' ἐνδιαφέρον ἐρμηνευτικὸν σχόλιον «συστήματα λέγει, οἶον δοχὰς ὑδάτων». Ὁ σχολιαστής, θεωρῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, δυσνόητον τὴν λέξιν «συστήματα» δίδει ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς («οἶον δοχὰς ὑδάτων»). Τὸ σχόλιον τοῦτο ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ σχολιαστής δεν ταυτίζεται ἐνταῦθα πρὸς τὸν γραφέα τῆς Συνόψεως.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ τέλους τοῦ φ. 104α καὶ εἰς τὸ δεξιὸν αὐτοῦ περιθώριον σημειοῦται ὡς ἐρμηνευτικὸν σχόλιον ἢ φράσις «πνεῦμα ποταπὸν ἢ δηλονότι δειλιάς». Ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία εἶναι πατερικὴ, γνωστὴ ἐκ τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ διὰ τὴν ἐν Δ' Βασ. 19,7 ἀναφερομένην ἀγωνίαν τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Σενναχηρίμ, λέγει τὰ ἐξῆς ἐν προκειμένῳ: «Τὸ δὲ ἴδου ἐγὼ δίδωμι πνεῦμα ἐν αὐτῷ», τὴν δειλίαν οἶμαι δηλοῖ. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἀπό-

147. «Ὁ δὲ γε τρίτος... ὃς καὶ λέγεται εἶναι Ἀβδιού, ὁ υἱὸς Ἀνανί...».

148. Ἡ γραφὴ «συστήματα», ἢ ἀπαντῶσα εἰς τὴν Σύνοψιν, εἶναι γνωστὴ ἔξ ἐνὸς κώδικος μόνου (τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 71) τῶν Ο'.

στολος οὕτως ἔφη· «οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας» (Β' Τιμ. 1,7)¹⁴⁹.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 105β γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἐζεκίου, τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν περιθώριον ὑπάρχει τὸ σχόλιον «τοὺς τρεῖς ἁγίους παῖδας τούτου λέγουσιν εἶναι υἱούς». Τὸ ἐν λόγῳ σχόλιον ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οἱ προσληφθέντες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Ναβουχοδονόσορος γνωστοὶ τρεῖς Ἑβραῖοι παῖδες, οἱ Ἄνανίας, Ἀζαρίας καὶ Μισαήλ, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος ἐν Δαν. 1,3 ἔξ., ἔθεωροῦντο ὑπὸ ἑρμηνευτῶν ὡς υἱοὶ τοῦ ὡς ἄνω βασιλέως.

Περαιτέρω σχολιάζεται εἰς τὸ αὐτὸ φ. 105β ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Μανασσῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Ἐζεκίου. Κατὰ τὸ σχόλιον τοῦτο, ὁ Μανασσῆς «τοσοῦτον γέγονεν ἐπίσημος εἰς κακίαν, ὅσον ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἐζεκίας εἰς ἀρετὴν». Ὡσαύτως σχολιάζεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μανασσῆ, ὁ Ἄμμων, περὶ τοῦ ὁποίου γράφει ὁ Σεΐδης ὅτι «ἐπορεύθη ἐν πάσῃ ὁδῷ Μανασσῆ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, πλὴν μόνης τῆς μετανοίας». Σχολιάζεται ἀκόμη καὶ ὁ Ἰωσίας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἄμων, περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὁ σχολιαστὴς ὅτι ὑπῆρξεν «ἐκ πονηρᾶς ρίζης ἀγαθὸν βλάστημα, ὡσπερ δὴ καὶ Μανασσῆς ἐξ ἀγαθῆς ρίζης τοῦ Ἐζεκίου καρπὸς βλαβερός καὶ παμπόνηρος»¹⁵⁰.

Εἰς τὸ φ. 106α ὁ Σεΐδης διατυπώνει καὶ νέας κρίσεις διὰ τὸν βασιλέα Ἰωσίαν, τὸν ὁποῖον προβάλλει καὶ ὡς ὑπερέχοντα «ἐν εὐσεβείᾳ» πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ Ἰσραηλιτῶν βασιλέων, εἰς τοὺς ὁποίους συμπεριλαμβάνει τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Ἐζεκιαν.

Τὸ πρὸ τοῦ μέσου τοῦ φ. 106α ἀναφερόμενον ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰωσίου εὐρέθη τὸ βιβλίον τοῦ νόμου «ἐρριμμένον καὶ ἡμελημένον», μαρτυρεῖ, πιθανώτατα, ὅτι καὶ κατὰ τὸν Σεΐδην τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον δὲν ἐγράφη ἐπὶ Ἰωσίου, ὡς ὑποστηρίζει ἡ νεωτέρα ἔρευνα¹⁵¹, ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 107α ἐμφανίζεται ἡ Ἰελλάφ (Ἰελδάφ), μήτηρ τοῦ Ἰουδαίου βασιλέως Ἰωακὶμ ὡς «θυγάτηρ Φαραῶ». Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Οἱ Ο' ἀντὶ «Φαραῶ» ἔχουν «Φαδαήλ», τὸ δὲ ἑβραϊκὸν ἔχει «Phedaja»: Προφανῶς τὸ «Φαραῶ» δὲν ἔχει θέσιν ἐνταῦθα, διεισεδύσε δὲ εἰς

149. Βλ. Θεοδωρήτου Ἐπισκόπου Κύρου, Εἰς τὴν τετάρτην τῶν Βασιλειῶν, ἐν J.-P. Migne, PG, τόμ. 80, σπλ. 788-789 (Πανομοίωτυπος ἀνατύπωσις ὑπὸ π. Ἰ. Διῶτου. Ἀθήνα 1992 [Κέντρον Πατερικῶν Ἐκδόσεων]).

150. Ἐκ τῶν σχολίων τούτων μαρτυρεῖται, ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ Σεΐδης ἦτο ἐνήμερος ἐπὶ τῶν ὄσων οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γράφουν καὶ δὴ λίαν ἐπιτυχῶς περὶ τῶν βασιλέων τούτων.

151. Βλ. καὶ E. Sellin - G. Fohrer, Einleitung in das Alte Testament, zehnte Auflage, Heidelberg 1965, σελ. 182 ἔξ.

τὸ οἰκτεῖον κείμενον μᾶλλον ἐκ συγχύσεως, ὀφειλομένης εἰς τὸ ὅτι ἀναφέρεται αὐτόθι τὸ ὄνομα τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Φαραῶ¹⁵².

Τὰ ὄσα πρὸ τοῦ μέσου τοῦ φ. 107α ἀναφέρονται σχετικῶς πρὸς τὸν θάνατον τοῦ Ἰουδαίου βασιλέως Ἐλιακίμ (Ἰωακίμ), προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐν Δ' Βασ. 24,6 σχετικῆ βιβλικῆ διήγησις ἀναφέρει ἀπλῶς περὶ αὐτοῦ, ὅτι «ἐκοιμήθη... μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ». Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐν Β' Παρ. 36,6 παράλληλον διήγησιν λέγεται ὅτι συνελήφθη οὗτος ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἤχθη εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἱερεμίας γράφει τὰ ἐξῆς σχετικῶς: «οὐαὶ ἐπὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον οὐ μὴ κόψονται αὐτὸν... οὐδὲ μὴ κλαύσονται αὐτὸν... ταφὴν ὄνου ταφήσεται, συμψηθεὶς ριφήσεται ἐπέκεινα τῆς πύλης Ἱερουσαλήμ»¹⁵³ καὶ «τὸ θνησιμαῖον αὐτοῦ ἔσται ἐρριμένον ἐν τῷ καύματι τῆς ἡμέρας καὶ ἐν τῷ παγετῷ τῆς νυκτός»¹⁵⁴. Προφανῶς ὁ Σεΐδης λαμβάνει ἰδιαιτέρως ὑπ' ὄψιν τοῦ τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας περιέχει τὸ βιβλίον τοῦ Ἱερεμίου.

Εἰς τὸ μέσον περιήτου τοῦ ἰδίου φ. 107α ἐμφανίζονται ἐσφαλμένως ὁμώνυμοι οἱ Ἰουδαῖοι βασιλεῖς Ἰωακίμ καὶ Ἰωακίμ, λόγῳ τῆς μεγάλης ὁμοιότητος, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἐν λόγῳ δύο ὀνομάτων εἰς τὰ ἑλληνικά. Εἰς τὰ ἑβραϊκὰ δὲν ταυτίζονται τὰ δύο ὀνόματα (Jehojakim - Jehojachin), παρατηρεῖται δὲ τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἄλλας γλώσσας, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἐμφανῆς ἡ μεταξὺ των διαφορὰ¹⁵⁵.

Ὅλιγον περαιτέρω γίνεται λόγος περὶ τῆς πρὸς τὸν Βαβυλωνίων βασιλέα Ναβουχοδονόσορα αὐτομολήσεως τοῦ Ἰουδαίου βασιλέως Ἰωακίμ «σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίῳ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἄρχουσι καὶ τοῖς εὐνούχοις αὐτοῦ». Εἰς τὸ ἐν Δ' Βασ. 24,12, ὅμως, βιβλικὸν κείμενον γίνεται λόγος μόνον περὶ τῶν παιδῶν, τῆς μητρὸς, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν εὐνούχων τοῦ βασιλέως καὶ ὄχι καὶ περὶ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ. Ἐπίσης οὔτε τὸ ἐν Β' Παρ. 36,10 παράλληλον βιβλικὸν κείμενον, οὔτε τὸ ἐν Ἱερ. 24,1 σχετικὸν ἀναφέρεται εἰς τὰς γυναῖκας αὐτοῦ. Προφανῶς ὁ Σεΐδης εἶχεν ὑπ' ὄψει του, εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, κείμενον ἐλαφρῶς διάφορον τοῦ παλαιδιαθητικοῦ.

Μετὰ τὸ μέσον τοῦ φ. 107α καὶ εἰς τὸ σημεῖον ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῆς πτώσεως τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα εἰς χεῖρας τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ αἰχμαλωτίσεως δέκα χιλιάδων κατοίκων, ἐκ τῶν ἀρχόντων

152. Διὰ περισσότερα βλ. ἐν Π. Σιμωνᾶ, Νικήτα Σεΐδου, Σύνοψις, σελ. 229.

153. Ἱερ. 22,18-19.

154. Ἱερ. 43(36),30.

155. Δ' Βασ. 24,6.

καὶ τῶν ἐπιλέκτων Ἰουδαίων¹⁵⁶, ἡ Σύνοψις ὁμιλεῖ διὰ δεκαεπτὰ («ἑπτακαίδεκα») χιλιάδας στρατιωτῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὁ λόγος ἐν Δ' Βασ. 24,16¹⁵⁷.

ιβ. Ὑπόθεσις τῶν Παραλειπομένων καὶ διατὶ καλεῖται Παραλειπόμενα

Εἰς τὸ τέλος περίπου τοῦ φ. 108α, ὅπου ἀρχεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ βιβλίου τῶν Παραλειπομένων, ἀναφέρεται ὅτι τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἠνομάσθη οὕτως, δηλαδὴ «Παραλειπόμενα», «ἐπειδὴ ὅσα παρέλιπον οἱ τὰς βίβλους τῶν Βασιλειῶν συγγραψάμενοι, ταῦτα ἀναλαβὼν διηγεῖται» ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου. Ἡ φράσις αὕτη ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι κατὰ τὸν Σεΐδην τὸ βιβλίον τῶν Βασιλειῶν συνεγράφη ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα, ὅπως ἀκριβῶς ὑποστηρίζεται ὑπὸ, νεωτέρων κυρίως, ἐρευνητῶν¹⁵⁸. Ἐκθέτων δὲ ἐν συνεχείᾳ ὁ Σεΐδης τὸ περιεχόμενον τῶν δύο τούτων βιβλίων τῶν Παραλειπομένων καὶ χωρὶς νὰ ἐπεκτείνεται εἰς λεπτομερείας, προβαίνει εἰς προσωπικὰς κρίσεις ἐπ' αὐτοῦ.

ιγ. Ὑπόθεσις τοῦ ᾠδρα

Ὅμιλῶν ὁ Σεΐδης ἐν ἀρχῇ τοῦ φ. 109α περὶ τοῦ Α' καὶ τοῦ Β' ᾠδρα ἐννοεῖ, ἀσφαλῶς, τὸν πρωτοκανονικὸν ᾠδραν, ἥτοι τὸν Β', καὶ τὸν Νεεμίαν¹⁵⁹.

Εἰς τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ ἰδίου φ. 109α παρατηρεῖται μία διαφορὰ ὡς πρὸς ὠρισμένους ἀριθμούς, μεταξὺ τῆς Συνόψεως καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Οὕτως οἱ ἄδοντες, ἥτοι οἱ ψάλται, οἱ ἐκ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ, εἶναι κατὰ τὴν Σύνοψιν, τὸ Β' ᾠδρ. 2,65 τῶν Ο' καὶ τὸ ἑβραϊκόν, διακόσιοι, ἐνῶ συμφώνως πρὸς τὸ Α' ᾠδρ. 5,41 εἶναι διακόσιοι τεσσαράκοντα πέντε. Οἱ ἵπποι αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν Σύνοψιν εἶναι τριακόσιοι τριάκοντα, κατὰ τὸ Α' ᾠδρ. 5,42 εἶναι ἑπτακισχίλιοι τριάκοντα ἕξ, ἐνῶ κατὰ τὸ Β' ᾠδρ. 2,66 τῶν Ο' καὶ τὸ ἑβραϊκόν εἶναι ἑπτακόσιοι τριάκοντα ἕξ. Οἱ ὄνοι αὐτῶν κατὰ τὴν Σύνο-

156. Δ. Βασ. 24,14.

157. Περισσότερα βλ. ἐν Π. Σιμωτᾶ, μν. ἔργ., σελ. 230.

158. Βλ. καὶ ᾠδρ. Α. Χασιτούπη, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, Ἀθήναι 1981, σελ. 285 ἕξ.

159. Περισσότερα βλ. ἐν Π. Σιμωτᾶ, μν. ἔργ., σελ. 236.

φιν, τὸ Β' Ἔσδρ. 2,67 τῶν Ο' καὶ τὸ ἑβραϊκὸν εἶναι ἑξακισχίλιοι ἑπτακόσιοι εἴκοσι, ἐνῶ κατὰ τὸ Α' Ἔσδρ. 5,42 εἶναι πεντακισχίλιοι πεντακόσιοι εἴκοσι πέντε.

2. ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

α. Ὑπόθεσις τοῦ Ἰώβ

Εἰς τὸ τέλος περιήπου τοῦ φ. 109β, ὅπου ἀρχίζει ἡ ὑπόθεσις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰώβ, ἀναφέρεται ὅτι περὶ αὐτῆς «διαφόρως ἠνέχθησαν οἱ ὑπομνηματισταί». Ἐκ τῆς φράσεως δὲ ταύτης καὶ ἐκ τῶν ὅσα ἐν συνεχείᾳ ἐκτίθενται, ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Σεΐδης ἀφ' ἑνὸς μὲν γνωρίζει τὰς ἀπόψεις πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων, σχετικῶς πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰώβ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔχει ἀσχοληθῆ μετὰ τὰ προβλήματα τοῦ φερωνύμου βιβλίου. Καὶ δὲν φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ τὰς θέσεις τῶν παλαιότερων, ὅσον ἀφορᾷ καὶ εἰς τὴν μωσαϊκὴν ἢ τὴν σολομώντειον προέλευσιν τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου, καὶ κλίνει ὑπὲρ τῆς τελευταίας ἐκδοχῆς.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ φ. 110β καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 111α ἀναφέρεται ὁ Σεΐδης εἰς τὰ τῶν πάθους τοῦ Ἰώβ καὶ τὰ τῆς ἡλικίας του¹⁶⁰, τὰ ὅποια, σημαιωτέον, δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὰς ἐκ τῆς Βίβλου πληροφορίας. Εἶναι δὲ ἄξιον προσοχῆς, ὅτι καὶ αὐταὶ αὐταὶ αἱ βιβλικαὶ πληροφορίαι δημιουργοῦν σχετικὸν πρόβλημα, τοσοῦτ' ἄλλοι καθ' ὅσον ἄλλοι ἀριθμοὶ δίδονται ὑπὸ τῶν Ο'¹⁶¹ καὶ ἄλλοι ὑπὸ τοῦ μασωριτικοῦ ἑβραϊκοῦ¹⁶².

β. Ὑπόθεσις τῶν Παροιμιῶν καὶ διατὶ Παροιμίαι καλεῖται τὸ βιβλίον καὶ τὶς ὁ ταύτας λαλήσας

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 111β, ἀναφερόμενος ὁ Σεΐδης εἰς τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν, τὰς ὁποίας θεωρεῖ συγγραφείσας καὶ λαληθείσας ὑπὸ τοῦ Σο-

160. Ὁ Ἰώβ κατὰ τὴν Σύνοψιν «πέπονθεν ἐτῶν ὧν πέντε καὶ ὀγδοήκοντα καὶ μετὰ τὰς πληγὰς ἔζησεν ἑτερά ἐκατὸν ἑβδομήκοντα ἔτη, ὡς εἶναι τὸν σύμπαντα τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον ἔτη διακόσι τεσσαράκοντα ὀκτώ».

161. Κατὰ τοὺς Ο' «ἔζησεν Ἰώβ μετὰ τὴν πληγὴν ἔτη ἑκατὸν ἑβδομήκοντα, τὰ δὲ πάντα ἔτη ἔζησε διακόσια τεσσαράκοντα».

162. Κατὰ τὸ μασωριτικὸν ἑβραϊκὸν κείμενον ὁ Ἰώβ ἔζησεν «ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἔτη» (Ἰώβ, αὐτόθι).

λομῶντος, λέγει περὶ τοῦ σοφοῦ τούτου Ἰσραηλίτου βασιλέως, ὅτι «συνέγραψε βιβλία τρία· τοῦτό τε» (δηλαδή τὰς Παροιμίας) «καὶ τὸν Ἐκκλησιαστήν καὶ τὸ Ἰᾶσμα τῶν Ἰασμάτων»¹⁶³.

γ. Ὑπόθεσις τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ καὶ διατί καλεῖται Ἐκκλησιαστής

Εἰς τὸ μέσον περιήτου τοῦ φ. 114α, εἰσερχόμενος ὁ Σεΐδης εἰς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, καὶ στηριζόμενος, προφανῶς, εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν¹⁶⁴, λέγει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι «ὁ μὲν οὖν γράψας καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον Σολομῶν ἐστίν» καὶ ὅτι «Ἐκκλησιαστής ἐκλήθη ἅπ' αὐτοῦ τοῦ γράψαντος». Συνεχίζων δὲ λέγει περὶ αὐτοῦ (τοῦ Σολομῶντος), ὅτι ἄνομάστη Ἐκκλησιαστής, διότι «αὐτὸς ἐκκλησίαζε τοὺς λαοὺς καὶ ἐλάλει τὰ τοῦ πνεύματος».

δ. Ὑπόθεσις τοῦ Ἰασηματος τῶν Ἰασμάτων καὶ διατί Ἰᾶσμα Ἰασμάτων καλεῖται καὶ τίς ὁ γράψας αὐτὸ

Ὅμιλῶν ὁ Σεΐδης περὶ τῆς ὑποθέσεως καὶ τοῦ συγγραφέως τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου, ὀλίγον πρὸ τοῦ τέλους τοῦ φ. 115α, ἀποδίδει τὴν συγγραφὴν τούτου εἰς τὸν Σολομῶντα. Γνωρίζων δέ, προφανῶς, τὴν ἐν προκειμένῳ παλαιάν παράδοσιν, ἀρχίζει τὸ σχετικὸν κεφάλαιον διὰ τῆς φράσεως «τοῦ Σολομῶντος μὲν ἐστὶ καὶ τοῦτο» (ἐνν. τὸ βιβλίον). Ὅπως δὲ ὑπὸ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, οὕτω καὶ ὑπὸ τοῦ Σεΐδου ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν, θεωρεῖται τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἀλληγορικόν, γεγραμμένον «μετὰ ἀλληγορίας αἰνιγματώδους». Περαιτέρω γράφει ὁ Σεΐδης, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον καλεῖται οὕτως (δηλαδή Ἰᾶσμα Ἰασμάτων), «ἐπειδὴ μετὰ μὲν τὰ ἄλλα ἴσματα τοῦτο, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι ἄλλο προσδοκᾶν ἐστίν», ἦτοι ἐπιβεβαιώνει τὰς ἤδη περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπαγγελθείσας προφητείας καὶ κατακλείει αὐτάς.

163. Προφανῶς ὁ Σεΐδης ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν παλαιάν παράδοσιν, καθ' ἣν συγγραφεῖς τῶν ἐν λόγῳ τριῶν βιβλίων εἶναι ὁ Σολομῶν.

164. Βλ. τὴν προσηγουμένην ὑποσημείωσιν.

ε. Ὑπόθεσις τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν

Ὀλίγον πρὸ τοῦ μέσου τοῦ φ. 118α ἀρχεται ἡ ἔκθεσις τῆς ὑποθέσεως τοῦ βιβλίου τῶν Ψαλμῶν. Αὕτη εἶναι λίαν συνοπτικὴ καὶ δὲν διασφρίζει ὀλόκληρον τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως¹⁶⁵, τὸ ὁποῖον συνεχίζεται κανονικῶς ἀπὸ τοῦ φ. 120α.

3. ΠΡΟΦΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

α. Ὑποθέσεις τῶν δώδεκα μικρῶν προφητῶν καὶ τῶν τεσσάρων μεγάλων

Εἰς τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ τελευταῖον παλαιοδιαθηκικὸν τμήμα τῆς Συνόψεως τοῦ Σεΐδου, ἐκτίθενται δι' ὀλίγων καὶ ἐλάχιστα συστηματικῶς αἱ ὑποθέσεις τῶν προφητικῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ δὴ ὡς ἑξῆς:

Ἐν ἀρχῇ σχεδὸν τοῦ φ. 120α γίνεται λόγος περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Ὡσηέ, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν, ὡς καὶ ἐνταῦθα, ὅτι εἶναι ὁ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν πρῶτος ἐξ ὄλων τῶν προφητῶν¹⁶⁶.

Εἰς τὸν ἴδιον περίπου χῶρον γίνεται λόγος, μετὰξὺ τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τινος προφήτου Ἄβιά, ὁ ὁποῖος, ὅμως, δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ἀλλ' εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ γενεαλογίας¹⁶⁷. Ὡσαύτως ὁμοίει ὁ Σεΐδης καὶ περὶ τινος Ἀσά, ὅστις δὲν ἦτο προφήτης ἀλλ' ἀξιωματοῦχος («γραμματεὺς») ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Δαβίδ¹⁶⁸. Προφήτης δὲ Ἀζαρίας, δρᾶσας ἐπὶ βασιλείῳ Ροβοάμ, δὲν τυγχάνει γνωστός. Πιθανῶς ἐννοεῖται ἐνταῦθα δι' αὐτοῦ ἄλλος τις παλαιοδιαθηκικὸς προφήτης, ἀκμάσας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσά, ἐγγονοῦ τοῦ Ροβοάμ¹⁶⁹. Ὡσαύτως καὶ προφήτης ὀνόματι Αἰλαμί, δὲν εἶναι γνωστός. Ὑπὸ δὲ τὸν Ἀσαφὰτ πρέπει

165. Τὸ ἐπόμενον φύλλον τῆς Συνόψεως, ἦτοι τὸ ὑπ' ἀριθμ. 119 τοῦ κώδικος ἔχει ἀπολεσθῆ. Διὰ τοῦτο καὶ σημειοῦται εἰς τὸ κάτω περιθώριον τοῦ φ. 118β, διὰ δευτέρας χειρὸς, ἡ φράσις «λείπει τὸ ἐπόμενον φύλλον». Ἡ φράσις αὕτη προέρχεται, πιθανώτατα, ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Ἰωάννου Σακελλίωτος, συντάκτου τοῦ Καταλόγου τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος (Ἀθῆναι 1892).

166. «Ὡσηέ ὁ προφήτης πρῶτος ἐστὶ τῶν ἄλλων πεντεκαίδεκα προφητῶν» (βλ. ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ φ. 120α).

167. Βλ. Ματθ. 1,7.

168. Βλ. Β' Βασ. (Σαμ.) 8,17.

169. Περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Ἀζαρίου λέγεται ἀπλῶς καὶ μόνον, ὅτι «ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα Κυρίου» (Β' Παρ. 15,1).

νὰ ἐννοήσωμεν τὸν Ἰωσαφάτ, τὸν βασιλέα τοῦ Ἰουδα, σύγχρονον τοῦ Ἀχαάβ, βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ¹⁷⁰.

Ἐν συνεχείᾳ γίνεται λόγος περὶ τίνος προφήτου, «προφητεύσαντος περὶ τῆς Συρίας». Ὑπ' αὐτὸν δέον νὰ ἐννοήσωμεν κάποιον ἀνώνυμον προφήτην, μνημονευόμενον ἐν Γ' Βασ. 21 (Α' Βασ. 20), 13-28. Γίνεται λόγος ἐπίσης α) περὶ τινῶν ἄλλων προφητῶν, ὡς «ὁ πατάξας ἑαυτὸν τραύματι καὶ ἐλέγξας τὸν Ἀχαάβ», περὶ τοῦ ὁποίου ὁ λόγος ἐν Γ' Βασ. (Α' Βασ. 20), 35-43, β) περὶ τοῦ Ὁζιήλ, ὅστις ἀναφέρεται ἐν Β' Παρ. 20,14 ὡς υἱὸς Ζαχαρίου, προφητεύσας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωσαφάτ, καὶ γ) περὶ τοῦ Ἐλιαδά, προφητεύσαντος καὶ αὐτοῦ ἐπίσης ἐπὶ τοῦ Ἰωσαφάτ¹⁷¹.

Μετὰ ταῦτα καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ φ. 120α μέχρι καὶ τῶν μέσων τοῦ φ. 122α παρατίθενται ὀλίγα μόνον στοιχεῖα, σχετικὰ πρὸς τοὺς δώδεκα ἐλάσσονας προφήτας, ἧτοι τοὺς Ἀμώς, Ὡσηέ, Μιχαίαν, Ἰωήλ, Ὀβδιού, Ἰωνᾶν, Ναούμ, Ἀμβακούμ, Σοφονίαν, Ἀγγαῖον, Ζαχαρίαν καὶ Μαλαχίαν, ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς τοὺς τέσσαρας μείζονας, ἧτοι τοὺς Ἡσαΐαν, Ἱερεμίαν, Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ. Γίνεται ὡσαύτως λόγος καὶ διὰ τοὺς Θρήνους, διὰ τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἱερεμίου καὶ διὰ τὸν Βαρούχ. Περὶ ὅλων αὐτῶν ὁμιλεῖ ὁ Σεΐδης δι' ὀλίγων μόνον, περιοριζόμενος κυρίως εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου ἐκάστου προφήτου, χωρὶς νὰ προβαίνει εἰς σχολιασμοὺς ἀξιίους ἰδιαίτερου λόγου, ὡς, ἀντιθέτως, συμβαίνει εἰς τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ κυρίως τῶν Βασιλειῶν.

Τοιοτοτρόπως κατακλείεται ὁ λόγος καὶ περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ προφητικὰ βιβλία, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ὅλα τὰ λοιπὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· ἀκολουθεῖ δὲ ἡμέτερος Ἐπίλογος, ὡσαύτως βραχύς.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐκ τοῦ ὡς ἄνω διεξαχθέντος ἐξηγητικοῦ σχολιασμοῦ, δυνάμεθα εὐχερῶς καὶ διὰ βραχέων νὰ διατυπώσωμεν τὸ βασικὸν-Συμπέρασμα, ὅτι-ἡ-ἐκθεσις τῶν «ὑποθέσεων» τῶν ἀπασχολησάντων ἡμᾶς ἐνταῦθα παλαιοδιαθηκικῶν βιβλίων κατακλείεται ὁμαλῶς καί, ὡς ἐπιτραπῆ νὰ εἴπωμεν, ἐπιτυχῶς. Ὡς ἐλέχθη δὲ καὶ εἰς τὸν Πρόλογον τῆς ἐργασίας ταύτης, ἀλλὰ καὶ ὡς θὰ διεπίστωσαν καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἀναγνώσται, ἐξ ὅλων τῶν βιβλίων τούτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τοῦ Νικήτα Σεΐδου, περισσότερον

170. Βλ. Γ' Βασ. 16,29.

171. Περισσότερα βλ. ἐν Π. Σιμωτᾶ, μν. ἐργ., σελ. 262.

τῶν ἄλλων, τὰ ἱστορικά αὐτῆς βιβλία καὶ κυρίως τὰ τέσσαρα τῶν Βασιλειῶν, ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων ἔχει κατ' ἐξοχὴν ἐγκύψει ὁ ἐπιφανὴς οὗτος συντάκτης τῆς Συνόψεως.

Οὕτω δὲν θὰ ἔχουν εὐλόγους ἀπορίας καὶ οἱ ἀναγνῶσται, διαπιστοῦντες ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη στερεῖται συμμετρίας, ὅσον ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν ἕκτασιν τῆς ὕλης τῶν ἐπὶ μέρους κεφαλαίων αὐτῆς. Ὡς πρὸς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κεφάλαια, ἐκρίθη ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε, χάριν τοῦ καλολογικοῦ στοιχείου τῆς συμμετρίας, νὰ συντελέσουν ταῦτα εἰς μίαν σαφῆ, ὅπωςδήποτε, ἔστω καὶ οὐχὶ σημαντικὴν, μεταβολὴν τῆς γενικωτέρας μορφῆς τοῦ ἔργου.